

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

STRANDGADE

30

STRANDGADE

30

En Christianshavnsk Gaards Historie
gennem 300 Aar

Af
Hans Henrik Engqvist

Udgivet af Henry L. W. Jensen
I Kommission hos Thaning & Appels Forlag
KØBENHAVN

1945

Forord.

I AARENE 1943-45 blev Strandgade 30 — en Del af den saakaldte Mikkel Vibes Gaard — restaureret og delvis ombygget af Gros-serer Henry L. W. Jensen. Under Arbejdets Gang kom adskilligt for en Dag — baade fra den ældste Tid og fra senere Ombygninger, som i Forbindelse med ret omfattende Undersøgelser og Opmaa-linger gjorde det muligt at fastslaa — ikke blot den oprindelige Indretning, men ogsaa enkelte Rums Udstyr ned gennem Tiderne. Bl. a. kom et fuldstændig bevaret dekoreret Bjælkeloft til Syne ved Nedtagningen af et langt yngre pudset Loft. I et andet Rum viste der sig farvestraalende Kalkmalerier bag Panelerne og i et tredie kom vi efter at have fjernet flere Lag Gulvbrædder ned til et Gulv af glacerede Fliser.

Det skal nævnes, at jeg fra først af ingen Tilknytning havde til Arbejdet i Strandgade; jeg kom ind „fra Gaden“ drevet af min Interesse, og jeg blev meget vel modtaget baade af Ejeren og hans Arkitekt Harald Hauberg. Efterhaanden som der kom flere og flere interessante Ting frem, blev det mig klart, at jeg maatte gøre rede for mine Iagttagelser; stor var derfor min Glæde, da jeg blev anmodet om at skrive nærværende lille Afhandling.

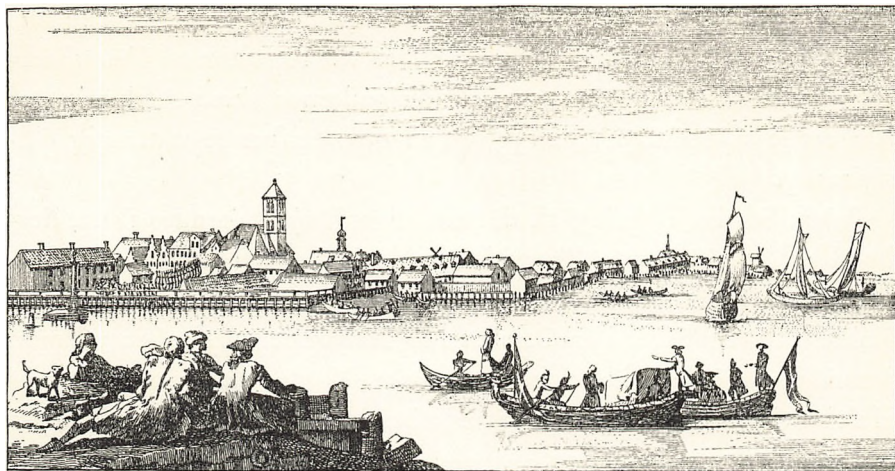
Mange vil sikkert finde min Bog unødvendig omstændelig. Det er den maaske ogsaa; men det har ligget mig paa Sinde at give en nøgtern Redegøvelse, saavel for mine Iagttagelser, som for de Resultater, jeg mener, man kan udlede heraf. Det lille Afsnit „lidt Personal-

historie“ er yderst nødtørftigt; det skal dog blot betragtes som et Forsøg paa at kæde de enkelte Ejere sammen med Bygningshistorien. Desværre er det ikke lykkedes særlig godt; men det ligger jo ogsaa uden for mit Felt.

Museumskonsulent P. Halkjær Kristensen har hjulpet mig med Arkivundersøgelserne, og flere unge Arkitekter har igennem de to Aars Arbejde givet mig en god Haandsrækning baade ved Opmaalingen og Optegningen, bl. a. Lise Sonne Nielsen, Egon Nissen og Harald Skautrup. Min Kone Lisa har udført de udmærkede farvelagte Opmaalinger af det dekorerede Loft og af et af Kalkmalerierne. Jeg er taknemmelig for denne Hjælp; men mest af alt er jeg dog Gros-serer Henry L. W. Jensen Tak skyldig for hans store Imødekommenhed og Offervilje, og frem for alt fordi han lod mig lave denne lille Bog.

Juni 1945.

Hans Henrik Engqvist.

PROSPECT AF CHRISTIANSHAVN. UVI DE CHRISTIANSHAGVE.

Fig. 1. Christianshavn set fra Vest. Stik af Barth. Rocque fra omkring 1740.
Bemærk Strandgadehusenes svungne Gavle t. v. i Billedet.

Christianshavn.

DEN 7. December 1617 slutter Christian den 4. Kontrakt med Ingeniøren Johan Semb om Anlæggelsen af Christianshavn. Den nye By skulde være en Fæstning „wor skibs flode, Thøghus, Slotted och den gamle bye, som største magtt paaliggendes ehre, thill defension och forsichringh —“;¹ men samtidig skulde den som Havne- og Handelsby supplere Moderbyen København.

Johan Semb udarbejdede to Projekter, hvoraf det første var meget teoretisk — inspireret af italienske Idealbyplaner, medens det andet — det, der kom til Udførelse — var mere naturligt, ligesom det virkelig opfyldte de Krav, man dengang stillede til en Havne- og Handelsby. I det første Projekt er Voldanlægget udformet som de syv Sider i en Ti-kant med Bastioner i alle Knækkene. Ind mod København er Voldpolygonen aaben, og her er antydnet en Kajgade, der tillige med en kort tværgaaende Kanal udgør Havnen. I Bymidten er anbragt en kvadratisk Plads, hvorfra otte Gader udstraalet radiært — forbundet

med en Række Gader parallelt med Midtpladsens Sider, ganske som Tegningen paa et Møllebrædtspil.² Der var regnet med Grundstørrelser paa 24×24 Alen; men Radialgadernes skraa Afskæring af Karréerne vilde have umuliggjort en gennemført regelmæssig Udstykning.

Johan Sembs Tegning til det endelige Projekt kendes ikke, derimod er der bevaret to Planer henholdsvis fra ca. 1620 og ca. 1636, der viser Byens oprindelige Anlæg (se Fig. 2).³ I dette dannede Volden de fem Sider i en Ottekant og Polygonen var aaben ud mod Strømløbet ligesom i det første Projekt. Voldene afsluttedes her af Halvbastioner, medens der var Helbastioner ud for Knækkene paa begge Sider af Amagerport.

Gadeplanen var symmetrisk om Hovedgaden — Torvegade —, der gik fra Stranden til Amagerport, medens en Kanal gennemskar Byområdet paa den anden Led. Umiddelbart sydøst for det Sted, hvor Torvegade førtes over Kanalen, udvidede Gaden sig til et næsten kvadratisk Torv. Med Torvegade og Kanalen som Hovedlinier og Torvet som Midtpunkt skabtes en regelmæssig By, hvis rektangulære Karréer var velegnede til Udstykning og Bebyggelse.

Gaderne langs Stranden og paa begge Sider af Kanalen (Strandgade, Overgaden neden Vandet og Overgaden oven Vandet) var tænkt som Kajgader, ved hvilke Skibene kunde ligge og laste, medens Parallelgaderne, der laa bag Bebyggelsen langs Kajgaderne (Kongensgade — nu Wildersgade — og Dronningensgade) skulde anvendes til Landtransporten fra og til Pakhusene. Grundene var projekteret meget store (48×96 Alen) strækkende sig fra Kajgade til Baggade, og Varerne kunde saaledes vandre fra Skib til Pakhus og videre fra Pakhus pr. Vogn ad Baggaderne, der udmundede i den tværgaaende Hovedgade. Det var en fin og rationel Plan, der gjorde det muligt at undgaa en Sammenblanding af Ind- og Udlastningen og Landtransporten fra og til Pakhusene. I Virkeligheden omfattede Gadeplanen hele fire Gadekategorier: Hovedgaden for den gennemgaaende Trafik, der med sit Torv samtidig var Stade for det lokale Marked, Kajgaderne, der først og fremmest skulde være Brygger, Baggaderne, der

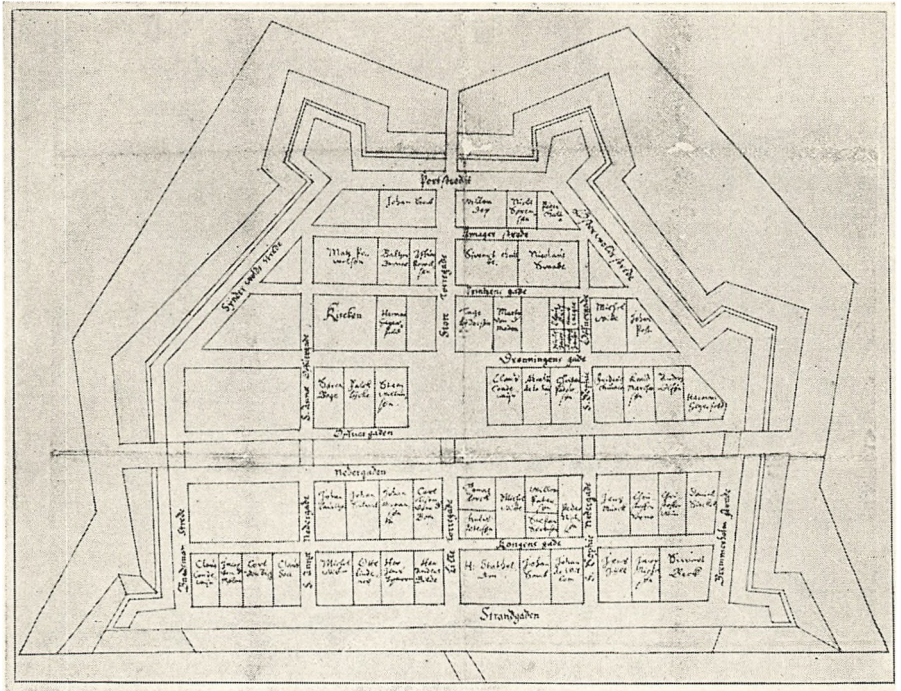

Fig. 2. Plan over Christianshavn fra 1620-erne. Ejernes Navne er indskrevet paa de enkelte Grunde.

var lokale Trakfigader og de rene Boliggader, der laa parallelt med Kajgaderne, men saa langt fra disse, at de daarligt kunde anvendes i Forbindelse med Skibsfarten. Herudover var der to Tværgader parallelt med Torvegade (S. Annægade og Sofiegade), hvis Mission vel nærmest har været at gøre Systemet elastisk — samt en Ringgade langs Voldens Inderside.

Samtidig med Grundlæggelsen var man gaaet igang med at gøre den nye By landfast med København. En Dæmning blev fra Slotspladsen lagt ud til Strømmen, hvorover der blev bygget en lang smal Træbro. Allerede i 1620 kunde Broen aabnes. Borgerne var meget impone-rede; men samtidig noget ængstelige, naar de skulde befare den. Det fortaltes, at nogen var blæst i Vandet med baade Hest og Vogn, saa det i alle Tilfælde maatte anses for et dumdristigt Foretagende at vove sig over i Stormvejr.

Paa de store Grunde, af hvilke der normalt var fire i hver Karré, har man utvivlsomt tænkt sig vældige Købmandsgaarde med Hovedbygningen ud mod Bryggen og Pakhuse paa Gaardspladsen og ud mod Baggaden. Det var Meningen, at Grundene skulde overlades Liebhave- re uden Vederlag, mod at de forpligtede sig til „att lade bygge och opsette goed kiøbstedz biugning och dend siden wed lige och magtt att holde“.⁴ Samtidig lokkede man med Frihed i 12 Aar for „borgerligh schatt och thynnge“⁵ ligesom Ejerne i syv Aar skulde forskaanes for at betale Told af de Varer, de førte ud af Landet. Det blev ogsaa lovet, at Byen skulde være en selvstændig Købstad, der skulde nyde gode Købstadsprivilegier.⁶

Det kom imidlertid til at gaa noget anderledes end Kongen og Johan Semb havde projekteret. Ganske vist var der mange, der tegnede sig — til Trods for, at det meste af Byomraadet endnu laa under Vand og Ejerne selv maatte besørge Grunden opfyldt —, og det var fine Folk, Adelsmænd, Borgmestre, en Skibsbygger, selv Johan Semb og mange andre gode Borgere. Det blev bare ikke rigtig til noget med Byggeriet, mange lod Grunden henligge urørt til stor Gene for Naboerne, og Gang paa Gang maatte Christian den 4. og senere Frederik den 3. true Ejerne med, at Grundene blev taget fra dem hvis de ikke snarest gik i Gang med at bygge. Efterhaanden blev der dog opført en Del Huse, og især i Strandgade var der ikke saa faa, der kunde betegnes som gode Købstadsbygninger; men i det store og hele fik Bebyggelse en anden Karakter end man havde regnet med fra først af. De allerfleste Storgrunde blev saaledes opdelt — i bedste Tilfælde paa langs i to eller tre gennemgaaende Parceller; men efterhaanden blev største Parten ogsaa delt paa tværs, f. Eks. med to gode Grunde mod Kajgaden og fire-fem Smaagrunde mod Baggaden eller i lutter Smaagrunde, og hermed var Princippet, der laa til Grund for Byplanen, i Virkeligheden brudt⁷ (se Fig. 3, 7 og 8). Forklaringen paa at det ikke gik, som man havde tænkt sig, ligger vel først og fremmest deri, at der kun i ringe Grad blev Brug for denne vældige Udvidelse af Havnen. Christian d. 4. vilde gerne have gjort København til et Handelscentrum i Lighed med Hamburg og Amsterdam, men hans for-

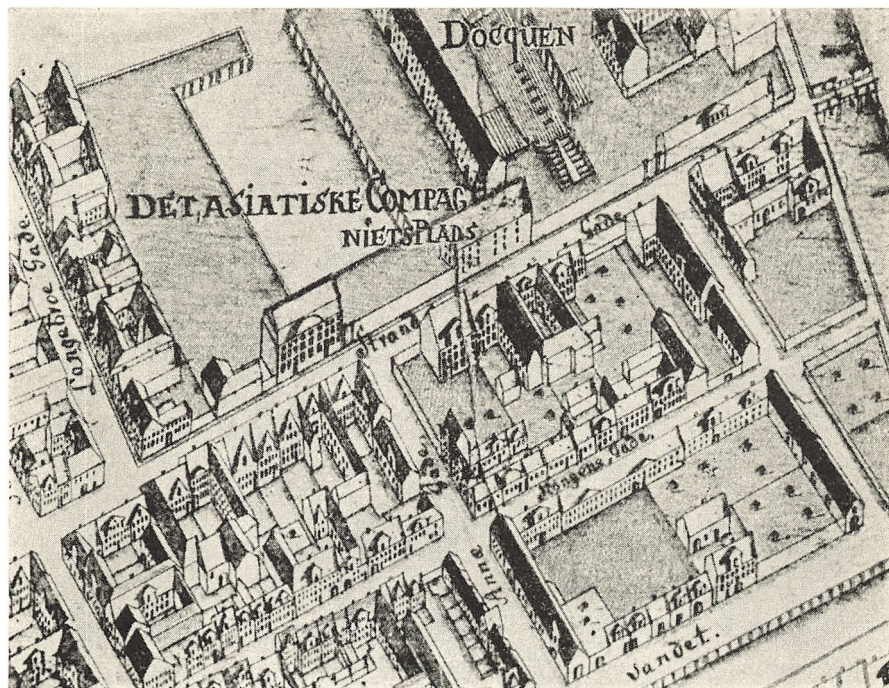

Fig. 3. Udsnit af Geddes eleverede Kort over København fra 1760-61. Strandgadehusene ses omtrent midt i Billedet. Tegneren har pudsigt nok — hvor Husrækkerne ses bagfra — vist Husenes Gadeside om mod Gaarden.

skellige Industriforetagender mislykkedes, Handelskompagnierne gav Underskud og der blev ingen blomstrende Handel, som han havde haabet. Det er ogsaa givet, at Grundene var for store til kun at omfatte en enkelt Ejendom. Hvor der var Tale om en Købmandsgaard eller en større Haandværkervirksomhed kunde Dybden (96 Alen) endda gaa; men Bredden (48 Alen) var under alle Omstændigheder for stor. Hvordan skulde man udnytte saa mægtigt et Gadehus, der i Virkeligheden i Størrelse svarede til en Adelsgaard af allerstørste Dimensioner.

Trods alle Vanskeligheder voksede Byen dog frem. I 1634 blev der indrettet Byting og Arrest vistnok i en eksisterende Bygning, i 1635 paabegyndte man en lille Trækirke, der dog først kunde indvies i 1640 og endelig i 1639 mente Christian d. 4., at Byen var saa stærkt udbygget, saa han kunde indfri sit Løfte om at gøre Christians-

havn til en selvstændig Købstad. Men endnu mange Aar efter henlaa adskillige Grunde ubebyggede, blot omgærdet med et Plankeværk eller simpelt hen som et Vandhul, og Vejene var berygtede for deres Slethed. I 1674 blev Byen indlemmet i København og hermed var Christianshavns korte Saga som selvstændig Købstad afsluttet.

Indtil for faa Aar siden var der — bortset fra den Udvidelse, der blev en Følge af Christian den 5. Omlægning af Københavns østre Voldring — ikke sket væsentlige Ændringer i det oprindelige Gadenet. Først ved Torvegades Udvidelse i 1931 blev der slaet en meget alvorlig Breche i Byen, som herved mistede sin Helhed og Ligevægt.

Overkonduktør Geddes Kvarterkort fra 1757 giver nok det bedste Billede af Byen og dens Bebyggelse. (Paa dette Tidspunkt var de fleste Grunde bebygget — for en Del af Karreernes Vedkommende endog meget tæt.) Men ogsaa paa et moderne Matrikelkort kan man tydeligt genkende Bystrukturen, selv de oprindelige Storgrundes gennemgaaende Skel anes i Smaagrundenes Mylder (se Fig. 7 og 8).

Ser man nøjere paa de enkelte Bygninger, vil man hurtigt opdage, at de — i langt højere Grad end det er Tilfældet i den gamle By — repræsenterer alle Perioder og alle Samfundslag. Saaledes findes der endnu i S. Annægade et lille firefags Bindingsværkshus — oprindelig kun et Stokværk højt — der uden Tvivl er nogenlunde jævngammelt med selve Byen. Det omgivende Terræn har i Tidens Løb — vel sagtens paa Grund af Gadernes mangelfulde Renligholdelse — hævet sig betydeligt, og Stuernes Gulve ligger i Dag et Stykke under Gadens Niveau. — Og af den fornemme Strandgades Huse er ikke mindre end 11 — de fleste meget betydelige — bygget i 1600-Tallet.

Strandgade.

STRANDGADE blev anlagt som en rigtig Havnegade. I de Skøder, Christian d. 4. udstedte paa Grundene forekommer saaledes følgende Vending — efter at Grundens Placering og Maal er fastslaaet: „Huilcken platz, iord, grund och eygendomb udi bredden och lengden, saa och med sin fortog for thill Strandgaden effter bredden, saa och i lengden ud thill dybett —“. ⁸ Udover den egentlige Grund ejede man altsaa ikke blot Arealet mellem Gaden og Stranden — i Grundens Bredde —, man havde ogsaa Raadighed over Vandet ud til Dybet eller Strømmen, som det er formuleret i nogle af Skøderne. Paa dette Lavvand kunde Ejerne anlægge Skibsbroer og Brygger til eget Brug.⁹

I Tidens Løb har Gaden dog — ligesom Helsingørs Strandgade — mistet sin oprindelige Karakter; den Del af Grundene der laa mellem Gaden og Vandet var ved stadig Opfyldning vokset betydeligt og disse Arealer blev efterhaanden solgt fra som særskilte Grunde. Det asiatiske Kompagnis Kontorbygning, der blev opført i 1738, ligger saaledes bl. a. paa nuværende Nr. 30' Strandgrund.

Vi skal nu se lidt nøjere paa den Del af Strandgade, der har Tilknnytning til Nr. 30, d. v. s. de to Storgrunde nærmest S. Annægade. Den nordligste af disse blev i 1622 tilskødet en af den Tids store Handelsmænd, Borgmesteren Mikkell Vibe. Han døde imidlertid allerede to Aar efter og naaede næppe at komme i Gang med selve Byggeriet, naar man tager det ret omstændelige Opfyldningsarbejde, der maatte foretages forinden, i Betragtning. Nabogrunden var — i Følge Byplanen fra ca. 1620, hvor de forskellige Ejernavne er indskrevet paa Grundene — overladt Otto Lindenow. Nogle Aar senere synes Sigvard Grubbe at være Ejer.

Det Stykke Strandgade, der svarer til de to Storgrunde, omfatter i Dag fire Huse, Numrene 32, 30, 28 og 26 (se Fig. 6). Af disse afslører Nr. 32 sig — trods en senere meget gennemgribende Ombygning — som et Renæssancehus, hvilket især kommer frem i Gavlen mod S. Annægade, hvor Pudsen for nogle Aar siden blev hugget af. Her ses de vandrette Sandstensbaand og -gesimser og de tilmurede

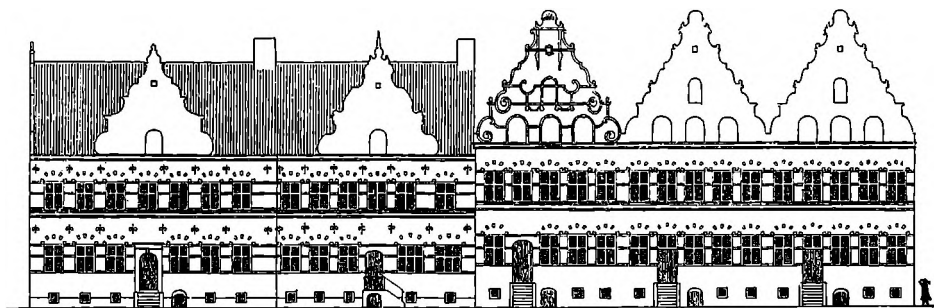

Fig. 5. Strandgadehusene omkring 1640. Rekonstruktionsforsøg, Maal 1 : 500.

Vinduer, der viser, at Bygningen engang kun har haft to Etager. Selv af den svungne Gavl er bevaret saa meget, saa det er muligt, at danne sig et Billede af dens oprindelige Udseende. Den afvalmede Kvist midt paa Façaden mod Strandgade indeholder den nederste Del af en Renæssancegavlkvist, der har været dekoreret med svungne Sandstensbaand i Lighed med Gavlen mod S. Annægade. Her taler ogsaa de smedede Bjælkeankre og den rundbuede sandstensprydede Portal deres tydelige Sprog.

Nr. 30 er der ingen Grund til at gøre Rede for paa dette Sted, da Bygningerne behandles indgaaende i de følgende Afsnit; her skal

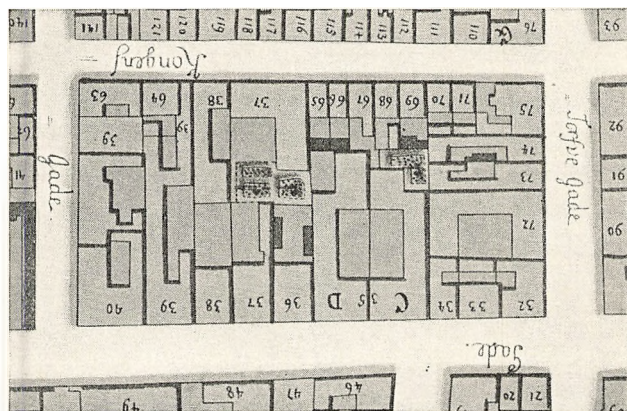

Fig. 7. Udsnit af Geddes Kvarterkort over Christianshavn fra 1757, omfattende Karréen Strandgade, S. Annægade, Kongensgade (Wildersgade) og Torvegade.

Fig. 6. Strandgadehusene (Numrene 32-26) omkring 1940. Skitsemæssig Opmaaling.

blot gøres opmærksom paa, at Nr. 30 og 32 i det Ydre er saa ens, at man fristes til at tro, de oprindeligt har udgjort een Bygning (se Fig. 5). Det er dog ingenlunde Tilfældet. Ydermurene er ikke i forbandt, og der har aldrig været nogen Forbindelse mellem Husenes Indre. Det er to selvstændige Bygninger paa den samme Storgrund, der saavel i Hoveddispositionen som i den dekorative Udformning er hinanden ganske lig. Som vi senere skal se, bestod Nr. 30' Hovedbygning oprindeligt af Stenhuset mod Gaden og et otte Fag langt Bindingsværks-sidehus ved det nordøstre Skel. I Nr. 32 er denne Vinkelplan endnu fuldstændig bevaret; ud mod S. Annægade ligger saaledes et ottefags

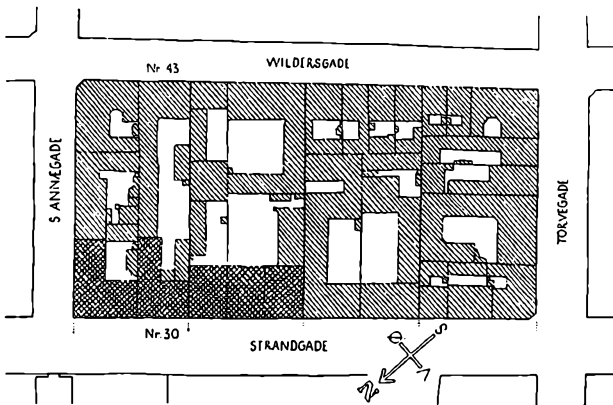

Fig. 8. Samme Udsnit som Fig. 7, tegnet efter Kort fra 1918. Renæssancehusene er krydsskraverede. De oprindelige Storgrundes Skel slaar tydeligt igennem.

Sidehus, hvis Gaardside stadig er af Bindingsværk, og her findes ydermere en Svalegang — ganske som det indtil for ca. 200 Aar siden var Tilfældet i Nr. 30, — saa ogsaa paa dette Punkt har de to Huse været ens (se Fig. 8).

Nr. 28 er et Gavlhuis, der indtil 1942 var iklædt Senempirens simple Klædning. Nu er den graa Puds hugget af, og det muntre Renæssancemurværk fortæller med al Tydelighed — hvad man forhen kun anede —, at ogsaa dette Hus hører til Christianshavns ældste Bebyggelse.

Nr. 26 fremtræder i Dag omtrent i den Skikkelse, det fik i 1769, da Direktøren for det asiatiske Kompagni Gysbert Behagen lod de oprindelige Bygninger totalt ombygge. Den opmærksomme Iagttager har sikkert opdaget, at Vinduerne sidder i samme Højde som i Nr. 28, og at Vinduernes og Pillernes Størrelse ganske svarer til Forholdene i dette Hus; det samme gælder de kurvehanksbuede Vinduesstik med de smaa Sandstenskvadre, der lige anes under den mørkerøde Overkalkning. Derimod har de færreste nok lagt Mærke til, at den midterste Vinduespille er væsentligt bredere end de øvrige. (Dette Forhold kan desværre ikke iagttages paa Tegningen Fig. 6, da den ikke er helt nøjagtig udført.) I Tilslutning hertil skal det nævnes, at der i Kælderen findes en meget svær Tværmur ud for denne Pille. Der kan saaledes ikke være Tvivl om, at Storgrunden har været bebygget med tre femfags Gavlhuse, af fuldstændig ensartede Dimensioner og med samme dekorative Udsmykning (se Fig. 5). Husene maa være bygget samtidig, da der ikke kan iagttages noget Skel i Murværket. I Gaardsiden i det midterste af Gavlhusene er indmuret en Sandstensplade med Aarstallet 1626; efter Tallenes Form at dømme er Pladen virkelig fra den første Halvdel af 1600-Tallet, og der er Grund til at tro, at det er Gavlhusenes Opførelsesaar (se Vignet Side 17).

De to Storgrunde var saaledes delt op i henholdsvis to og tre mindre Parceller, der inden for samme Storgrund var bebygget med ensartede Huse. Medens den sydlige Storgrunds Huse som nævnt blev bygget samtidig, synes der at have været en mindre Pause mellem Opførelsen af Nr. 32 og Nr. 30. Det viser sig nemlig, at Nr. 30 er bygget

op mod Nr. 32 uden nogen selvstændig Gavl, hvilket — set med vore Øjne — skulde betyde, at den samme Mand har ejet hele Storgrunden og bebygget den med to selvstændige Huse — opført med faa Aars eller maaske kun faa Maaneders Mellemrum.

Man faar umiddelbart det Indtryk, at man staar over for en Art Spekulationsbyggeri. Om Bygherren selv skulde have beboet et af Husene, er selvfølgelig ikke til at vide; jeg er dog tilbøjelig til at tro, at det ikke har været Tilfældet, — først og fremmest fordi der ikke er Forskel paa de enkelte Huse, men ogsaa fordi en Del af de paa Byplanen indskrevne Navne tilhører Landets højere Adel, og de kan næppe have været særlig ivrige efter at opføre deres Byhus uden for det egentlige København. Derimod kan det udmærket godt tænkes, at de har været ivrige efter at have Kongens Bevaagenhed og derfor har fundet det opportunt, at tegne sig for en Grund i Christian d. 4.' nye By. Maaske har de ogsaa troet, at det — naar man tog den lovede Skattefrihed i Betragtning — var et godt Spekulationsobjekt.

Bortset fra den ringe Bredde er Nr. 28 den af de to Storgrundes Parceller, der — hvad angaar Bebyggelse og Udnyttelse — bedst svarer til det, Christian d. 4. og Johan Semb havde tænkt sig, da Byplanen blev projekteret. Mod Strandgade ligger saaledes det statelige Gavlhus, der var Ejendommens Hovedbygning, medens to Bindingsværks-tværhuse henholdsvis midt paa Grunden og ud mod Wildersgade indeholdt Pakhuslofter, Stald og Vognporte. Sidehuset langs det nordøstre Skel mellem de to Tværhuse er noget yngre (se Fig. 7 og 8).¹⁰

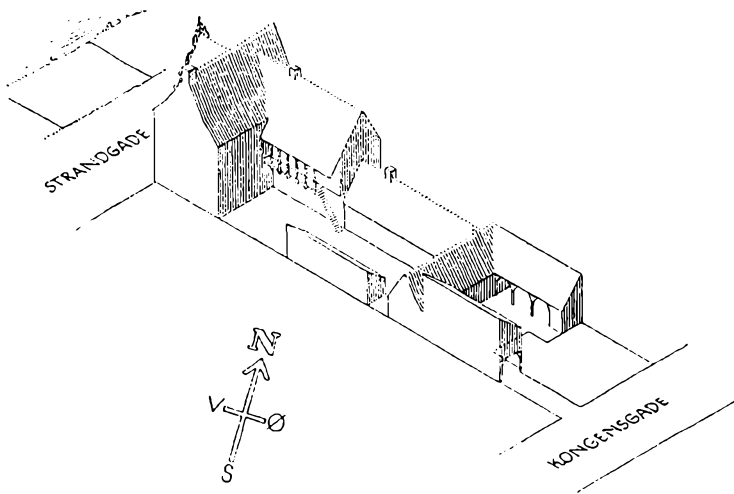

Fig. 10. Bebyggelsen omkring 1700. Skraaprojektion, Maal 1 : 1000.

Strandgade 30 Grundens Bebyggelse.

GRUNDEN, der som tidligere omtalt er den sydvestlige Halvdel af Storgrunden nærmest S. Annægade, strækker sig fra Strandgade til Wildersgade (tidligere Kongensgade) i en Bredde af knapt 22 Alen (13,7 m). Det endnu staaende Stenhus mod Strandgade og det 8 Fag lange Bindingsværkssidehus langs Grundens nordøstre Skel udgjorde Ejendommens oprindelige Hovedbygning — sandsynligvis opført ca. 1636. Hvad der har været herudover er det næppe muligt at sige noget om, da de nuværende Bygninger er fra dette og forrige Aarhundrede, og de skriftlige Kilder først noget senere træder hjælpende til.

Allerede omkring 1700 er man imidlertid langt bedre stillet; et Pantebrev fra 1699¹¹ og et Skøde fra 1709¹² giver nu god Besked om den samlede Bebyggelse (se Fig. 10). Udover den vinkelformede Hovedbygning findes i Forlængelse af dennes Bindingsværksslænge et 12 Fag langt „bryggerhus“ (Bryghus) af Egebindingsværk, der i 1709 omtales som „2 loftt Høyt“. I 1699 synes det dog — selvom

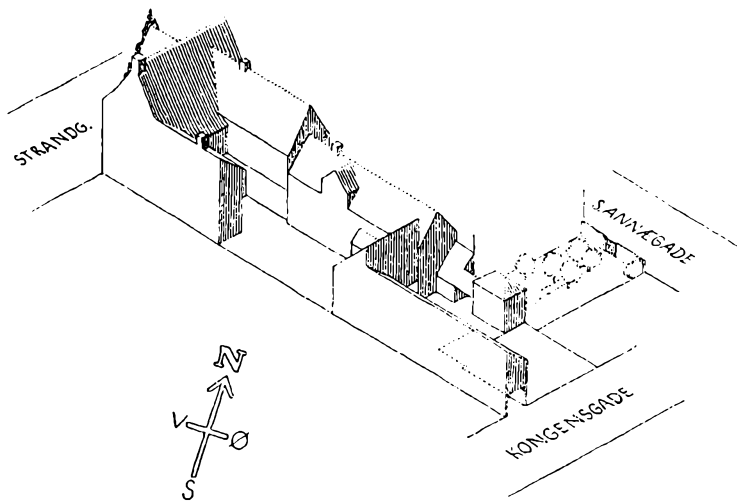

Fig. 11. Bebyggelsen omkring 1750. Skraaprojektion, Maal 1 : 1000.

det ikke direkte nævnes — kun at have haft en Etage. Dette Bryghus er formodentlig bygget kort efter 1680, da Bryggeren Berendt Tommesen overtager Ejendommen. For Enden af Bryghuset laa paa tværs af Grunden et nifags Bindingsværkshus — et Loft højt — indeholdende Staldrum og Vognskur. I 1689 havde Tommesen bortsolgt ca. 10,5 m af Grunden mod Kongensgade i 13 Meters Dybde, saa der kun blev en smal Strimmel tilbage som eneste Udkørsel fra Hovedgrunden, (der var den Gang ikke nogen Port i Stenhuset mod Strandgade.) Langs Grundens sydvestre Skel laa fra Tværbygningen og et Stykke ud imod Kongensgade et smalt 8 Fag langt Halvtagshus, hvis nederste Stokværk var helt aabent, saa man kunde køre paa Langs igennem det. Herudover var der i den store Gaard et Halvtagshus paa 6 Fag, der i 1699 omtales som „Vedhammer“ (Brændehus), medens det i 1709 synes at være bleven ombygget til „Staldrum“. I den lille Gaard mellem Tværbygningen og den frasolgte Grund laa langs det nordøstre Skel et „aabt Vognschuur“ paa 7 Fag. Af de to Skriftstykker fremgaar endvidere, at begge Gaardspladser var brolagte, og at der i den forreste fandtes en Brønd med fersk Vand og Pumpeopstander.

Fra 1743 findes et Skøde¹³ og fra 1752¹⁴ en Brandtaksation, der sammenholdt med en Opmaaling af Grunden med paastaaende Byg-

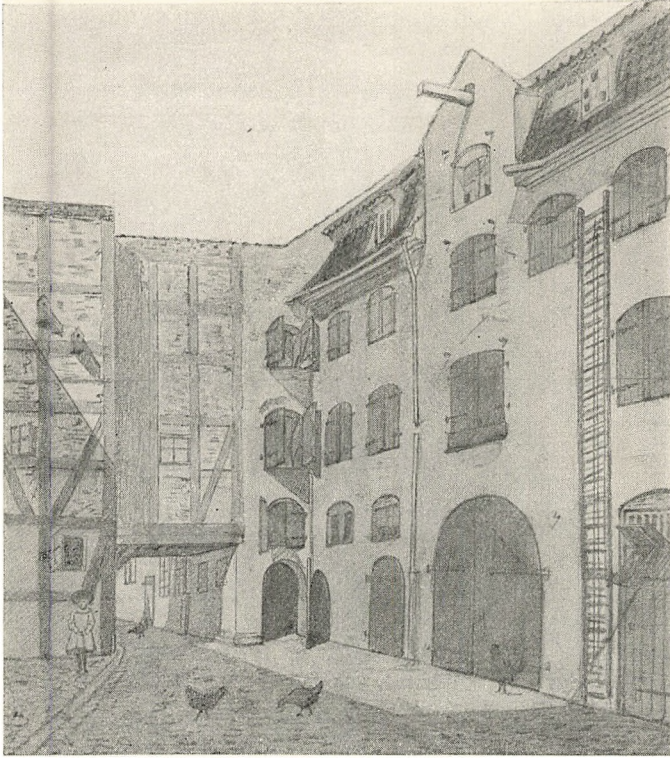

Fig. 12. Mansardpakhuset og Tværlængens Bagside set fra Syd. Farvelagt Tegning fra omkring 1900.

ninger¹⁵ og Geddes Kort fra 1757 giver fuldstændig Besked saavel om Bebyggelsen som de enkelte Bygningers Indretning og Konstruktion omkring Midten af Aarhundredet (se Fig. 7 og 11). Det væsentligste nye er et 5 Fag langt Bindingsværks-sidehus langs Grundens sydvestre Skel i direkte Tilslutning til Stenhuset mod Strandgade. Herudover er det i Hovedsagen de samme Bygninger, som omtales i 1709. Det toetages Bryghus har faaet en Gavlkvist over tre Fag og Tværhuset er blevet forhøjet med en Etage og har samtidig faaet Halvtag og en Galvkvist over to Fag, medens Halvtagshuset langs det sydvestre Skel med sin aabne Underetage er ført helt ud til Kongensgade (se Fig. 12 og 13). I Bygningernes Anvendelse var der heller ikke sket større Ændringer. Bryghusets Underetage indeholdt saaledes foruden Bryggeriet en Stald og Overetagen var indrettet til Kvernloft. Tvær-

Fig. 13. Gaarden set fra Strandgadehusets Port. T. v. den affældige Bryggeribygning, midtfor Tværlængen, t. h. det sydvestre Sidehus. Farvelagt Tegning fra 1899.

huset havde Gennemkørsel og Rullestue fornedet og Kornloft foroven, medens der over den lange overdækkede Udkørsel til Kongsgade var Foderloft.

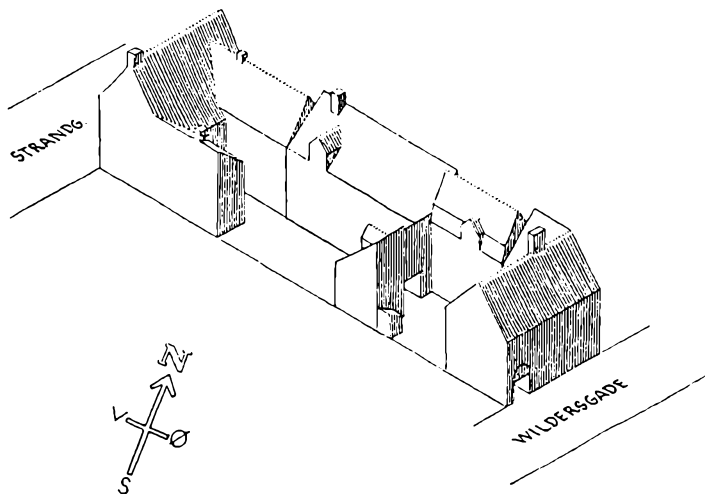

Fig. 14. Bebyggelsen omkring 1850. Skraaprojektion, Maal 1 : 1000.

Af Smaabygninger nævnes i Baggaarden et Halvtagshus, et Brændeskur, „locummer“ og — hvad der var noget helt nyt — et Lysthus af Bindingsværk (i 1752), hvori der forneden var „— en Stue, som er panelet, og i Væggen et Skab og en Skænk. Derover Loft med Brædder beklædt“. Og videre staar der i Taksationen: „Imod S. Annæ Gade er Haven indhegnet med Grundmur og en Port paa, omkring Porten er Muren ziret med Stenhuggerarbejde.“ Da der ikke var Plads paa selve Grunden, har man købt en ubebygget Nabogrund mod S. Annægade og her anlagt en Have og bygget Lysthus, som det hørte sig til hos det bedre Borgerskab.

Et Skøde fra 1788¹⁶ viser saa at sige de samme Bygninger som omkring 1750, blot er Hovedbygningens sydøstre Sidehus forlænget med 2 Fag og har hermed faaet sin nuværende Udstrækning.

I en Taksation fra 1829¹⁷ ses det, at Bryggeribygningen nu er blevet ombygget eller nybygget som et treetages grundmuret Hus med Halvtag og Kvist over et Fag. Den underste Etage indeholdt Bryggeriet, Karlekammer og Stald, medens den øvrige Del af Bygningen var Pakhus. Tværhuset og en Del af det lange smalle Halvtagshus langs det sydvestre Skel eksisterede stadigvæk. Derimod var Forholdene mod Kongensgade helt forandrede. Den Grund, der i

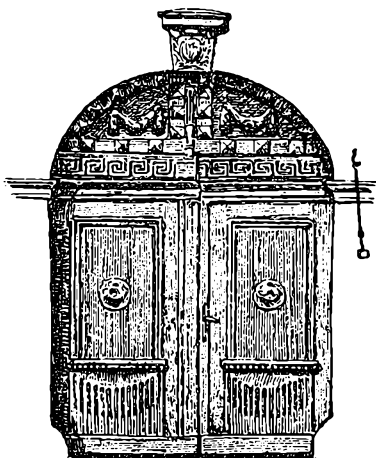

Fig. 15. Den klassicistiske Port i Strandgadehuset. Pennetegning af Arkitekt Mogens Clemmensen.

1689 var blevet frasolgt Hovedgrunden, var nu atter købt tilbage, og Bygningen der stod paa den — et 8 Fag langt Bindingsværkshus — var blevet revet ned i 1812. Først i 1828, da Krigscancellisekretair Sletting køber hele Ejendommen, opføres det endnu eksisterende grundmurede Empirehus. Det bagvedliggende Mansardpakhuis var bygget nogle Aar forinden (se Fig. 12, 13 og 14).

I de følgende 80 Aar sker der ikke store Forandringer. Ved Bryggeren Herman Allesøes død i 1880 — nøjagtigt 200 Aar efter at Bryggeren Berendt Tommesen var rykket ind i Ejendommen — opgives Bryggeriet endeligt. Bygningerne fik imidlertid Lov til at blive staaende uforandrede endnu en Aarrække, indtil Familien Allesøe i 1909 solgte Ejendommen.

En Vognmand rykkede herefter ind i den gamle Gaard. Bryggeri-bygningerne, der allerede i nogle Aar havde truet med at falde sammen, blev revet ned, og nogle lave Staldlænger opførtes i Stedet for. Vognrummel og Hestetrap blev nu Dagliglivets Musik indtil Gaarden i 1943 gik ind i en hel ny Tilværelse. En Købmand og Kender af iranske Tæpper havde set, at den gamle Ejendom kunde blive en fin og charmerende Ramme om hans eksklusive Shop. Meget maatte imidlertid ændres forinden, Bygningerne kunde tages i Brug, og under

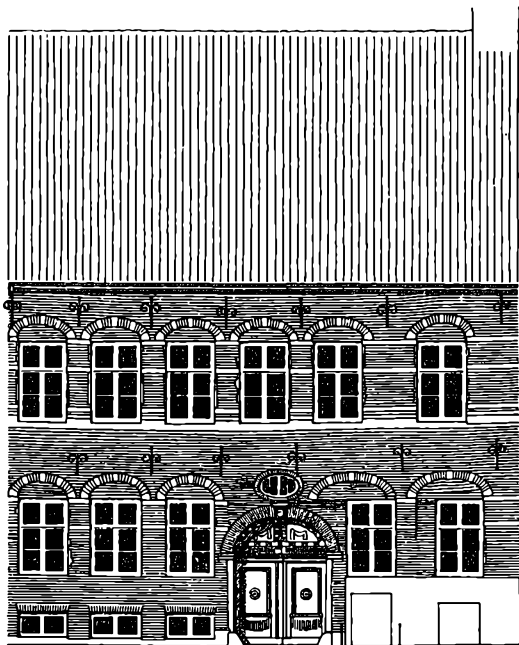

Fig. 16. Facaden mod Strandgade som den er i Dag. Opmaaling. Maal 1 : 200.

Arkitekt Harald Haubergs Ledelse gik man igang med det omfattende Ombygnings- og Restaureringsarbejde. Staldlængerne blev revet ned og en to-Etages Kontor- og Beboelsesbygning rejstes paa det Sted, hvor Bryghuset engang havde staaet. Herudover blev der ikke bygget noget nyt, man begrænsede sig til en haardt tiltrængt Istand-sættelse og Modernisering af de gamle Bygninger.

Gaardspladsen er nu et sammenhængende Rum, der med sin mønstrede Brolægning og de mange Blomster og Smaatræer besidder en egen intim Hygge — som en stor sollys Stue, der har Husenes Mure som Vægge og Himlen som Loft. Den stille, kølige Gaard er en fin Overgang fra Hverdagens Travlhed og Larm til den Atmosfære af Æventyr, der udstråler fra Tæppernes ulmende Glød og snirklede Mønstre.

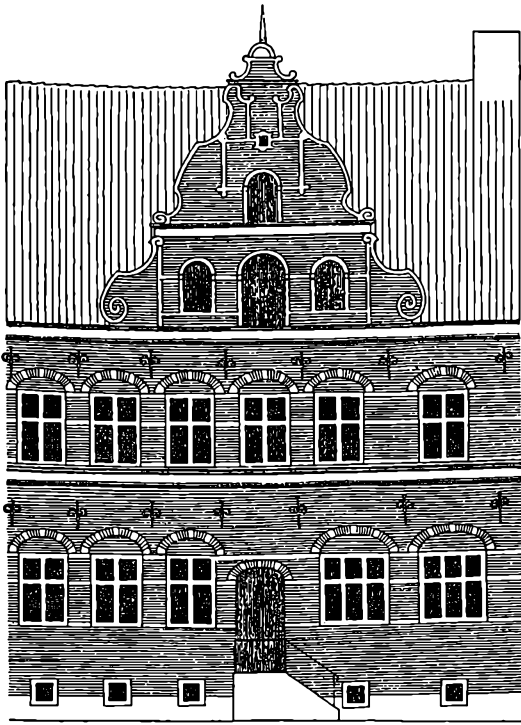

Fig. 17. Facaden som den sandsynligvis har set ud omkring 1640. Rekonstruktionsforsøg. Maal 1 : 200. (Se Side 28 og Note 18).

Strandgadehusets oprindelige Udseende og Indretning.

OVER 300 Aar er hengaet siden det anseelige Strandgadehus kom under Tag; en ikke ringe Alder for et Hus — i alle Tilfælde her til Lands. Som det stod dengang med sin livligt svungne Kvistgavl og de graa Sandstensbaand i det gyldne Murværk var det baade et muntert Hus og et Hus med Holdning. Men Aarene gik ikke sporløst henover dets Mure: en bred Port blev brudt gennem Bygningen, Vinduerne blev gjort højere, Kvistgavlen forsvandt, og til Slut skjultes den sidste Rest af dets forhen saa muntre Ansigt under Puds og graa Oliemaling. Saaledes stod Façaden mod Strandgade indtil 1910, da Husets daværende Ejer lod Pudsen afhugge, saa den gamle Struktur atter kom til Syne — ældet og for-

vansket, men trods alt saa velbevaret, at man nu — bortset fra Kvistgavlen — uden Vanskeligheder kan forestille sig den oprindelige Komposition og Dekoration. (Se Fig. 16 og 17.).

I Overensstemmelse med Renæssancens Idealer er der tydeligt nok tilstræbt en symmetrisk Façadeopbygning, som det dog ikke har været muligt at gennemføre til Bunds af den Grund, at vort Hus er bygget op mod sin nordøstlige Nabo Nr. 32 uden nogen selvstændig Gavl, medens den har sin egen Gavl mod Nr. 28. Herved bliver det Indre, der for Stueetagens Vedkommende er symmetrisk om en gennemgaaende Forstue, forrykket i Forhold til Façaden, hvis symmetriske Aspiration saa klart er udtrykt ved Kvistgavlens Anbringelse i Midtlinien (Planer Side 33). Af 2' Stokværks Vinduer grupperer tre sig midt under Kvisten, og de her anslaaede Pille- og Vinduesbredder føres videre i Façadens venstre Side baade i 1' og 2' Stokværk; men hermed hører Regelmæssigheden ogsaa op. I 2' Stokværk er der saaledes i højre Side kun et Vindue svarende til de to til venstre, og i 1' Stokværk to trefags Vinduer svarende til de tre normale paa den modsatte Side. Ydermere er Indgangsdøren forskudt lidt i Forhold til Midtaksen af Hensyn til Forstuen.¹⁹ Ser man nu nøjere efter, vil man opdage, at højre Sides Vinduer ingenlunde er vilkaarligt anbragt. Det ensomme Vindue i 2' Stokværk har saaledes samme Pillebredder til begge Sider, ligesom Stueetagens to trefags Vinduer er placeret med lige store Piller mod Nr. 28 og mod Indgangsdøren. At Trefagsvinduernes venstre False sidder lige under de tilsvarende Vinduesfalse i 2' Stokværk, er dog maaske en Tilfældighed. Man maa sandelig beundre den Sikkerhed, hvormed man har klaret Skævheden og samtidig skabt en harmonisk og ligevægtig Helhed af de mange forskelligartede Størrelser.

Façadens æstetiske Virkning beror dog langt fra alene paa Vinduerne Anbringelse; Materialet og de mange dekorative Led er ogsaa væsentlige Faktorer. (Fig. 18). Medens de brede profilerede Gesimsbaand under 2' Stokværks Vinduer og under Tagskægget maa betragtes som arkitektoniske Led, der kraftigt undertreger Façadens vandrette Deling,²⁰ er de smallere Sandstensbaand og Smaakvadrene i

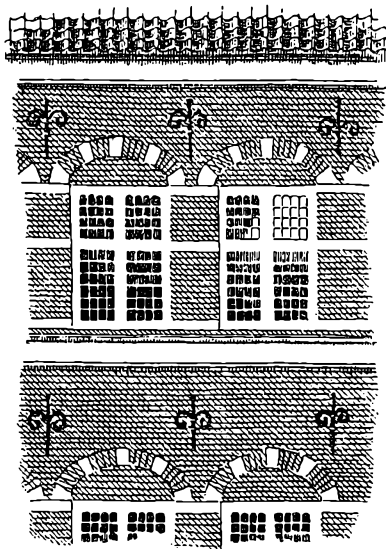

Fig. 18. Udsnit af Facaden (omkring 1640). Rekonstruktionsforsøg, Maal 1 : 100.

de kurvehanksbuede Stik af en mere malerisk Virkning, der i Samspillet med de smaa gulflammede Sten, som er anvendt til Gadesidens Murværk, gør dette broget; men paa en mild og behagelig Maade.²¹ Ogsaa Bjælkeankrene, der først og fremmest har en konstruktiv Mission, er ved deres pyntelige Udformning blevet ikke uvæsentlige dekorative Elementer. De smalle Sandstensbaand, der — ligesom Kvadrene i Stikkene og Spejlene under disse — ligger i Plan med Murværket, fortsætter de oprindelige Vinduers vandrette Deling; i 2' Stokværk findes der saaledes Baand svarende til Underkarm, Overkarm og Tværpost. I fornemmere Renæssancebygninger var Vinduernes Karme og Poste af Sandsten, som en direkte Videreførelse af Baandene i Murværket. I Strandgadehusene er det mest sandsynligt, at Vinduerne har været helt af Træ.²²

Om Kvistgavlen ved man kun, at den har været der. Det kan ses i Tagkonstruktionen,²³ og det omtales adskillige Gange i Brandtaksationer og Skøder. Saaledes nævnes i 1752: „ — en Spidsse over 3 Fag, som er Ziret med Noget Stenhuger Arbeide“.²⁴ Og i 1829: „ — en Frontespids over 3 Fag, opført i gotisk Smag“.²⁵ Udseendet

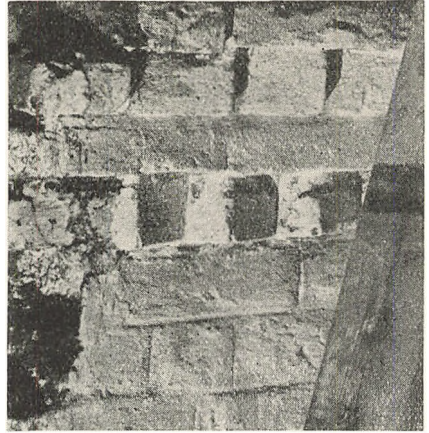

Fig. 19. Gaardsidens oprindelige Murværk. Fig. 20. Gaardsidens oprindelige Gesims.

maa man digte sig til. Paa Rekonstruktionen paa Side 25 er Kvistgavlen for Hovedliniernes Vedkommende indtegnet efter den næsten samtidige — nu nedrevne — Efterslægtens Gaard paa Østergade. Naar jeg har foretaget dette i Virkeligheden meget forkastelige „Nummer“, er det udelukkende, fordi jeg har ment, at man vanskeligt kunde bedømme Façadens Kompositon, naar Gavlen manglede. Denne maa derfor kun opfattes som en Signatur og ikke som noget som helst andet.

Stenhusets Gaardside, der ved senere Tilbygninger næsten helt er blevet kapslet inde, var oprindelig af en simpel og kraftig Skønhed, der har adskilt sig ikke saa lidt fra den brogede Gadeside. (Se Fig. 22 og 24). Bindingsværkshuset langs det nordøstre Skel optog næsten Halvdelen af Façadebredden, og umiddelbart op til dettes Langside sad i 2' Stokværk en fuldstændig bevaret kurvehanksbuet Dør. Herunder, d. v. s. ud for Stueetagens Gennemgang, havde været en lignende Dør, af hvis Stik der endnu var bevaret saa meget, at den kunde placeres med nogenlunde Sikkerhed.²⁶ Den anden Halvdel af Gaardsiden domineredes af to Vinduespar over hinanden, i Størrelse svarende til Gadesidens Vinduer og ligesom disse med Spejlene i Plan med Muren under kurvehanksbuede Stik. Til Murværket var anvendt store røde Sten, og den oprindelige Fugning, der kom til Syne

adskillige Steder under Ombygningen, var en Skrabefuge trukket op med et spinkelt Huljern; i øvrigt var det eneste dekorative Led en helt middelalderlig Gesims, bestaaende af to Savskifter med et mellemliggende Skifte — afsluttet foroven af et yderligere fremkraget Skifte.²⁷ (Se Fig. 19 og 20). Det er sandsynligt, at Muren fra først af har staaet ubehandlet; den synes dog ret snart at være bleven hvidtet, og paa Hvidtekalken var med sort Farve malet en simpel Kvaderdekoration, hvor enkelte Streger med ca. 30 cm Afstand var de vandrette Fuger, medens de lodrette var fremstillet med Dobbeltlinier. Denne Dekoration maa have staaet ret længe, da den var meget snavset og kraqueleret.²⁸

BYGNINGERNES KONSTRUKTION. (Planer Side 33 og Snit Side 30). Stenhusets Ydermure er 52-54 cm tykke mod Gade og Gaard og mod det sydvestlige Nabohus, medens det — som tidligere nævnt — er bygget op mod Nr. 32 uden nogen selvstændig Gavl. Alle oprindelige Skillerum er af udmuret Fyrrebindingsværk, ligesom de tætliggende Bjælker er af Fyr. Disse støttes omtrent paa Midten af et længdegaaende Skillerum, hvis Rem er ført videre som fritbærende Drager i de gennemgaaende Stuer i Husets nordøstlige Ende.²⁹ Det stejle Tagværk staar ned paa Bjælkelaget, medens Murkronerne fortsætter 60-65 cm her op over. (Mod Gaden er der dog senere taget nogle Skifter af Murkronen, muligvis samtidig med Opsætningen af den nuværende Gesims engang i forrige Aarhundrede.) De enkelte Spærfag hviler paa svære Aase, der igen bæres af kraftige Sprængværker, som er anbragt ud for hvert tredie til fjerde normale Spærfag. Lange Skraabaand mellem Sprængværkernes Skraastolper og Aasene støtter disse yderligere. Hele Tagkonstruktionen er utvivlsomt meget overdimensioneret; men iøvrigt et smukt Stykke Tømrerarbejde, fint forarbejdet og godt gennemtænkt.

At Sidelængen engang har været et 8 Fags Bindingsværkshus er nu vanskeligt at faa Øje paa. I Tagrummet over øverste Bjælkelag er Vægstolperne dog stadig bevaret, og under Ombygningen kom adskilligt frem, som kunde belyse Husets oprindelige Konstruktion. (Se Snit Side 31). Bl. a. stod Bindingsværkskelettet ganske tydeligt

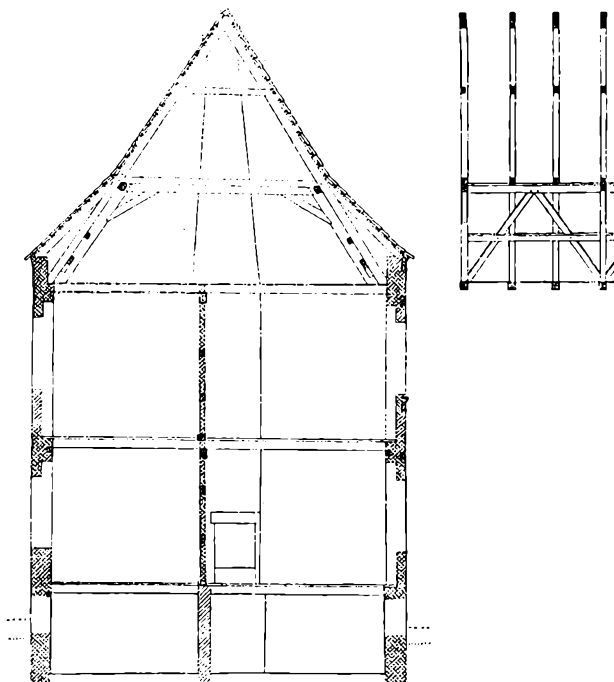

Fig. 21. Tværsnit i Stenhuset omkring 1640. Rekonstruktion paa Grundlag af Opmaaling. Maal 1 : 200. Foroven til højre et Hovedfag af Tagværket. (Ang. Signaturer se Fig. 23).

aftegnet paa Stenhusets Gaardside, der var dækket af mange Lag Hvidtekalk med Undtagelse af de Steder, hvor Sidehusets Stolper, Bjælker og Knægte engang har ligget helt ind til Murværket. Her kunde man se, at 2' Stokværk mod Gaarden har sprunget 30 cm frem foran 1' Stokværk; og meget tyder paa, at Bjælkerne har været kraget yderligere frem som Støtte for en Svalegang. (Se Fig. 24). Indvendig var der Spor efter Knægte mellem Stolper og Bjælker i begge Stokværk samt af længdegaende Dragere, der har understøttet Bjælkelagene omtrent paa Midten — ganske som i Stenhuset.³⁰ De øverste Bjælker var fastgjort i Stolperne med gennemstukne Bjælkehoveder ca. 70 cm under Remmen, og Styrterummet (Tremplen) var saaledes ualmindelig højt.³¹ Endnu den Dag i Dag staar Spærene med en Klo ned over Stolpetappen, som stikker op gennem Remmen. En ældgamle Konstruktion, der nu kun sjældent træffes her i Staden.

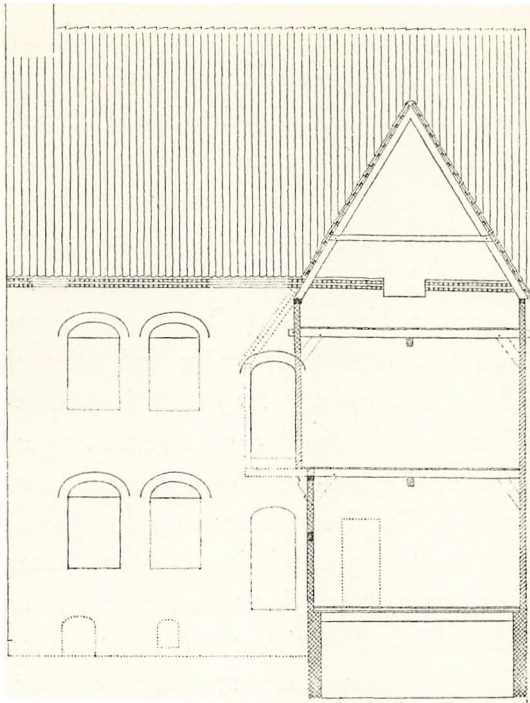

Fig. 22. Oprindelig Gaardside med Snit i Sidehuset. Rekonstruktion paa Grundlag af Opmaaling. Maal 1 : 200. (Angaaende Signaturer, se Forklaring til Planerne Fig. 23.)

PLANERNES HOVEDDISPOSITION. (Planer Side 33).

Fra den uvendige Stentræppe³² mod Strandgade kom man ind i en Gang, der gik tværs gennem Huset, og fra hvis modsatte Ende der var Udgang til Gaarden. En Dør i Gangens vestre Langvæg førte ind til en gennemgaaende trefags Stue, der formodentlig maa have været Familiens daglige Opholdsrum, da der herfra var Udgang til Køkkenet i Sidehuset.³³ I Gangens højre Side var der Døre til to mindre Rum, af hvilke det mod Gaden kan tænkes at have været en Art Forretningslokale.³⁴ For at komme ud i Gaarden maatte man atter gaa nogle Trin ned; her begrænsedes den nærmeste Del af Gaardspladsen mod nordøst af Sidehuset med den udkragede Svalegang, medens Sigvard Grubbes høje Gavlhus rejste sig i det sydvestre Nabolokale. Det otte Fag lange Sidehus indeholdt i underste Stokværk — foruden det allerede omtalte Køkken endnu et Rum af lignende Størrelse;³⁵ 2' Stok-

værk optoges ligeledes af to firefags Rum, der sikkert har været anvendt som Magasiner, da Døre til den aabne Svale synes at have været deres eneste Forbindelse med den øvrige Del af Huset. En Trætrappe — sandsynligvis liggende langs med Sidehusets Gaardside — maa have ført op til Svalegangen, hvorfra der gennem den tidligere nævnte kurvehanksbuede Dør var Adgang til Hovedhusets øverste Stokværk (se Fig. 22 og 24). Da det med Sikkerhed kunde konstateres, at der ikke har været nogen indvendig Trappe, var denne Opgang, der i daarligt Vejr maa have været alt andet end behagelig, den eneste Forbindelse mellem Etagerne.³⁶ Et Par Trin førte fra Svalegangen op til en mørk Forstue, hvorfra der var direkte Adgang til alle Rummene i denne Etage. Til venstre laa en gennemgaaende trefags Sal, der ganske svarede til Dagligstuen nedenunder, herudover var der et aflangt Rum mod Gaden og et mindre Rum mod Gaarden. Naar man ser bort fra, at Forstuen ikke gik tværs gennem Huset, har 1' og 2' Stokværk saaledes i Hovedtrækkene haft samme Rumdeling. Øverst oppe under de stejle Tagværker var store Loftsrums, der benyttedes som Pakhus; her fandtes — som det omtales i Pantebrevet fra 1699 — „behørrig Vind og Taufe —“, d. v. s. Vinde og Tov, hvorved man kunde hejse Varer o. lign. op og tage dem ind gennem en Luge i Gavlkvisten, hvorfra ogsaa Hejsebommen, der var fastgjort i Hanebjælkelaget, stak ud.³⁷

Baade under Forhus og Sidehus var rummelige Kældre, hvoraf Forhusets vestlige Ende var lejet ud til Beboelse. Om dennes Indretning ved vi kun, at der i 1699 var en aaben Køkkenskorsten — under Stueetagens Kamin — med Indfyring til en Bilægger i Stuen.³⁸

Som eneste Forbindelse mellem Etagerne er den ofte omtalte Svalegang et saa vigtigt Led i Husets Disposition, saa det vil være rimeligt — da den nu er helt forsvundet —, at opregne de Forhold, der beviser dens Tilstedeværelse. Først og fremmest maa den endnu fuldstændig bevarede kurvehanksbuede Dør i Gaardsidens 2' Stokværk forudsætte en udvendig Opgang;³⁹ og Dørens Anbringelse umiddelbart op til Bindingsværkshusets Yderside, siger en — hvad der ogsaa er mest naturligt —, at Opgangen maa have haft direkte Til-

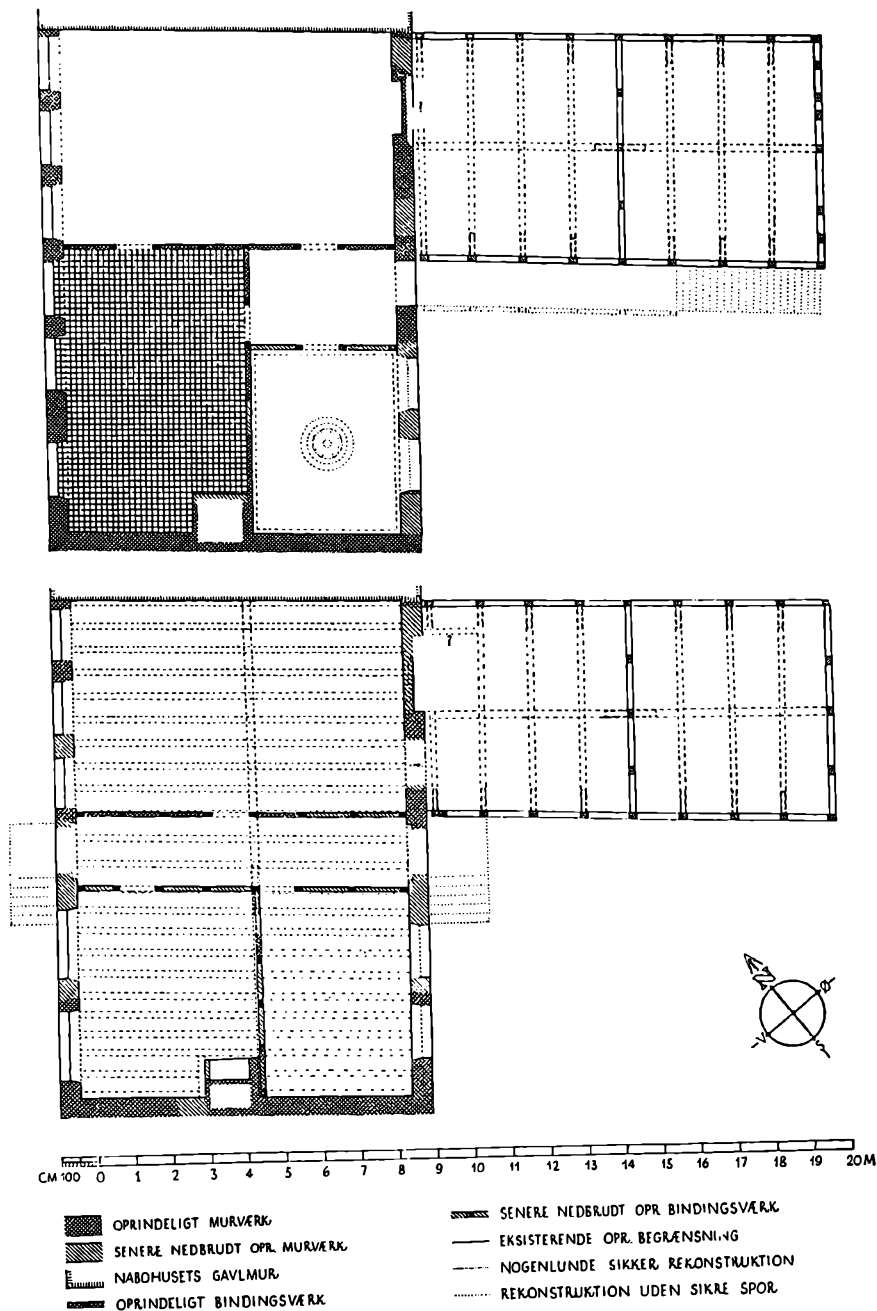

Fig. 23. 1' og 2' Stokværk omkring 1640. Rekonstruktion paa Grundlag af Opmaaling.
Maal 1 : 200. (Signaturer og Maalestok gælder alle Rekonstruktionstegningerne).

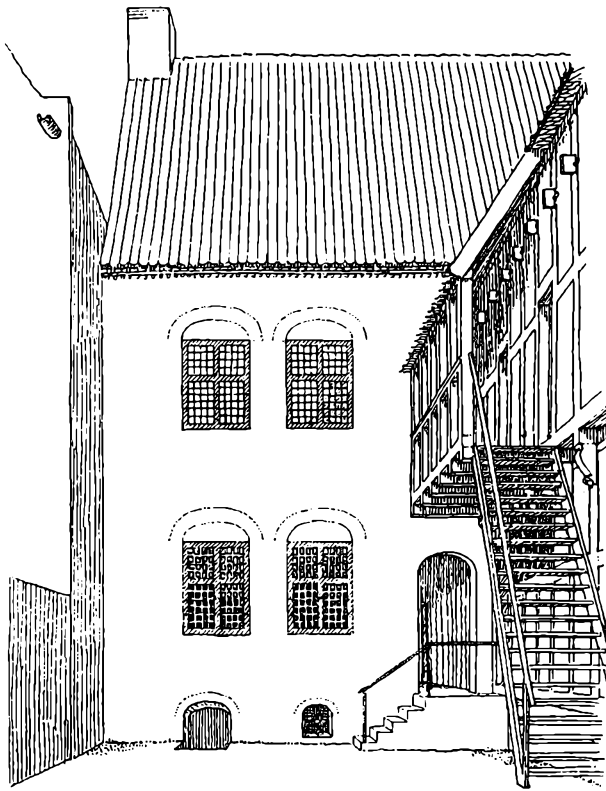

Fig. 24. Det oprindelige Gaardexterør. Rekonstruktionsskitse.

knytning til denne Længe. (Se Fig. 22 og 24). Endvidere kunde det med Sikkerhed konstateres, at de to Rum i Sidehusets øverste Stokværk ikke har staaet i Forbindelse med Stenhuset, og at der heller ikke var nogen Dør mellem dem indbyrdes; der maa saaledes have været en udvendig Adgang, og denne kan kun tænkes som en Svalegang, der i det mindste maa have haft en Længde svarende til fem af de 8 Bindingsværksfag.⁴⁰ Naar saa ydermere den utvivlsomt samtidigt Bindingsværkssidelænge til Nabohuset (nuv. Nr. 32), der har saa mange Lighedspunkter med vort Hus, har Svalegang, maa man vist sige, at Rekonstruktionen er vel underbygget; selv om der ikke er bevaret et eneste direkte Spor af Svalens Konstruktion.⁴¹

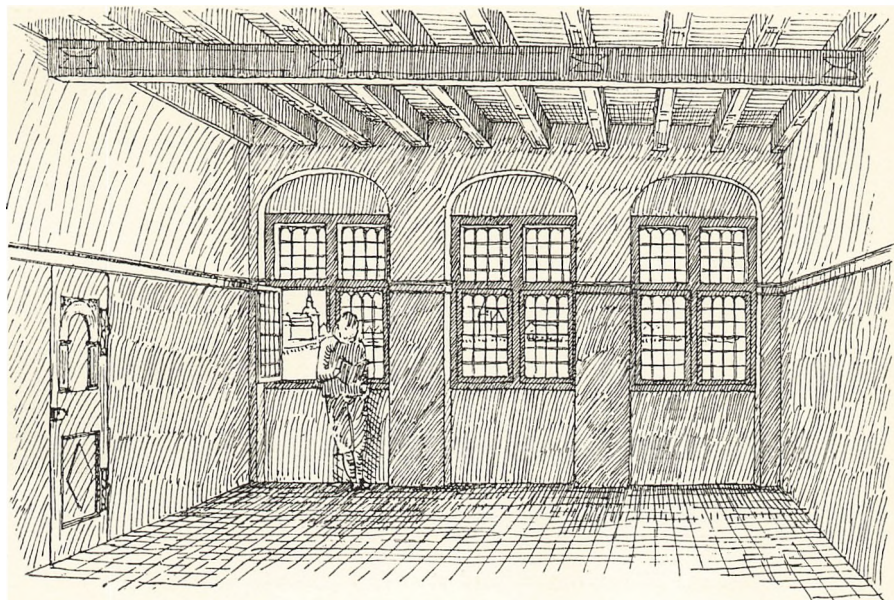

Fig. 25. Den gennemgaaende Dagligstue i 1' Stokværk, som den sandsynligvis har set ud i 1600-Tallet. Rekonstruktionsskitse.

DE ENKELTE RUMS INDRETNING OG Udstyr. Ved Gennemgangen af de enkelte Rums Indretning og Udstyr vil det være naturligt at omtale disse i samme Rækkefølge som i Hoveddispositionen, — og vi vil begynde i den gennemgaaende Forstue, der var det første Rum man betraadte, naar man kom ind i Huset fra Strandgade. Den højloftede Gang har sikkert ikke været særlig fint udstyret; men man kan tænke sig, at den netop i sin Simpelhed var et smukt Rum, med det lave Lys strømmende ind over Flisegulvet fra den aabentstaaende Dør og Bjælkeloftet henliggende i Halvmørke, medens Bindingsværkets Stolper aftegnede sig blidt gennem Skillerummenes Hvidtekalk.⁴² Det har dog næppe altid været lige yndigt; i daarligt Vejr, naar Dørene maatte holdes lukkede, har Gangen været bælgmørk. Det er derfor ikke mærkeligt, at man — sikkert inden der er gaaet ret mange Aar — har brudt firkantede Aabninger over Dørene baade mod Gade og Gaard.⁴³

Husets formodede Dagligstue tilvenstre for Gangen var et ret stort Rum (ca. 5,5 × 9 m med den største Udstrækning i Dybden). Det

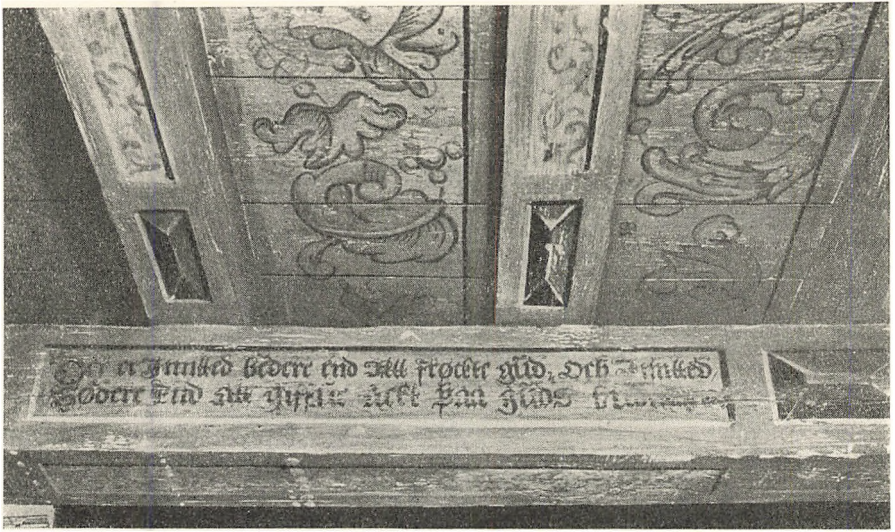

Fig. 26. Midterdrageren med et af de religiøse Skriftsprog.

fik udelukkende Lys fra Gadesidens tre tætsiddende Vinduer, hvilket maa have bevirket, at den bageste Del af Rummet har ligget i Halvmørke. Vinduerne var anbragt i høje Nicher med let smigede Lysninger, der for oven var afsluttede med Kurvehanksbuer svarende til de ydre Vinduesstik.⁴⁴ Omtrent midt paa den ene Langvæg var der Udgang til den gennemgaaende Forstue, medens en anden Dør i Bagvæggen førte ud til Køkkenet. (Se Fig. 25.) I Loftet (der midlertidig blev blotlagt under Istandsættelsen) har de tætliggende Bjælker været synlige, og de understøttes omtrent paa Midten af en Drager, hvis ene Ende hviler paa Bindingsværkskillerummet, medens den anden Ende er hugget ind i Nabohusets Gavlmur. Saavel Bjælker og Drager som Loftsbræddernes Underside har en meget fantasifuld Bemaling med Temperafarver. (Se Farvetavle Side 82 og Fig. 26, 27, 28 og 29). Bjælker og Drager er gulbrune med blaa Ædelstene vekslende med aflange Felter med spinkle rødbrune Bladranker paa gul Bund. Lys- og Skyggekanter faar Ædelstenene til at springe frem og Felterne til at syne tilbageiggende. Der er ingen Tvivl om, at Dekorationen efterligner en Beklædning med Egeramtræ omsluttede Fyldninger, dels med Træindlægning og dels udformet som

Fig. 27. Udsnit af det oprindelige Dagligstueloft. Bemærk den groteske Vrængemaske.

fremspringende Ædelstene. Bræddeloftet har en bred gulbrun Kant langs med Bjælkerne, hvis Begrænsning med Lys- og Skyggekanter angiver, at ogsaa denne skal illudere som Ramtræ, medens Fladen indenfor er dekoreret med svungne Fantasiblade og -blomster (bl. a. Vindrueklaser), sammenkomponeret med Hejrer, Svaner, Kakkeduer og andre Fugle — altsammen brunt paa en gullig Bund. I to Fag ved siden af hinanden forekommer en grotesk Vrængemaske og et Englehoved med Vinger. (Se Side 12). Selvom Ædelstenene og de indlagte Fyldinger er typiske for Renæssancen, viser baade Formsproget og Malemaaden, der lægger saa meget af Karakteren i selve Penselstrøget, at Maleren har været velbevandret i den saakaldte bruskbare Stil, der begynder at gøre sig gældende her i Hovedstaden i Tiden efter 1625. Bladenes svulmende Former og mærkelige Sving, der er ligesom trykkede paa den ene Led, og især Vrængemasken med de svungne Hængekinder og Hornene, der er udformet som fladtrykte Volutter, er altsammen karakteristisk for denne meget manierede Stil. Paa den Side af Drageren, der vender mod Vinduesvæggen er der i de tre lange Felter istedetfor Bladranker malet religiøse Skriftsprog. I Feltet nærmest Nabohuset staar saaledes at læse: „Der er

Fig. 28. Udsnit af det oprindelige Dagligstueloft.

Innted bedere en Att fröckte gud Och Innted sødere End at giffue Aekt paa guds bud.“ (Fig. 26). Til Slut staar der noget med meget smaa Bogstaver, der nu er ulæseligt; det er sikkert en Henviſning. I det midterste Felt følger: „Hand baar vor siugdum och Tog vor pine paa sig Hand / er saargjort for vore Misgjerningers skyld och knuset for vore“ og nærmest Gangen: „Synder' Deris skyld straf-fuen ligger paa hanem paa det / at wi skuld hafue fred oc wi ere helberede gjorde ved hans / saar“. De to sidste, der skal læses i Sammenhæng, er Bibelord fra Esaias 53. Kapitel.

Af Vægdekoration eller Beklædning var der intet bevaret, ligesom der heller ikke fandtes Spor af det oprindelige Gulv; men her kan de skriftlige Kilder hjælpe os.⁴⁵ I Pantebrevet fra 1699 staar der saaledes: „— den ene store Stue udtill Gaden er beklæd med malet Dræt (Lærred) og Ege Hylder, samt et Egeskab, derudi staaende med 2

Fig. 29. Udsnit af det oprindelige Dagligstueloft.

Rum udi“. Egehylderne maa have gaaet rundt langs alle Væggene sandsynligvis i Højde med Vinduernes Tværpost (i Lighed med Gesimsen paa et højt Panel), og mellem Hylderne og Gulvet maa det malede Lærred have været udspændt, medens Vægfladerne over Hyl-derne sikkert var kalkede. (Se Fig. 25). I en Brandtaksation fra 1752 staar der om denne Stue bl. a., at Gulvet var lagt med Fliser.⁴⁶

Stuens Ildsted har været paa Bagvæggen — lidt til venstre for Midten — i Forbindelse med Køkkenskorstenen i Sidehuset. Det er sandsynligst, at det var en Kamin; noget sikkert kan man dog ikke sige, da Murværket paa dette Sted var meget ødelagt af senere Ombygninger.⁴⁷ I 1699 omtales i dette Rum „en stor Jern Vindofn med 6 store og 4 smaa Messingpiller samt 12 Messing Knapper“. At man i Løbet af det halve Aarhundrede skulde have ombyttet Kaminen med en Vindovn, er kun meget rimeligt.

Den anden Stue mod Gaden er godt oplyst. Her knytter den største Interesse sig til den delvis bevarede Kamin, der er bygget ind i den store Skorsten i Stuens inderste Hjørne. Dennes bageste Del indeholder Aftrækket fra Kældrens Køkkenildsted, medens den forreste Halvdel optages af Kaminen, der aabner sig ud mod Stuens største Udstrækning. En Skorstenshammer af Sandsten bærer den tilbageskraanende Kappe, der foroven med en Hulkehl slutter sig til den nærmestliggende Bjælke. (Se Fig. 31). Ved Restaureringen i 1944 blev den egentlige Kamin helt ombygget. Før den Tid var Vangen mod Skillerummet én Sten tyk, mens den frie Vange kun var en halv Sten; en dristig Konstruktion, naar man betænker, at den skulde bære en ikke ringe Del af det vældige Skorstenslegeme, der gaar helt op over Husets Tagrygning. Ildstedsbænken var hævet ca. 40 cm over Gulvet; det er dog ikke sikkert, at dette Forhold var det oprindelige, da der ikke var Forbandt mellem Bænken og Vangerne.⁴⁸

Selve Sandstenshammeren (Fig. 30), der ogsaa er anvendt i den nye Kamin, er prydet med to Skjolde og et aflangt fremhævet Felt omgivet af en stærk fliget Ramme. Paa Skjoldenes let buede, sortmalede Flader er Ejerens og hans Hustrus Navnetræk anbragt med forgyldte Bogstaver og paa det aflange Felt staar — ligeledes med Guld paa sort — ANNO 1636. Skjoldenes Kantornamenter og Rammen omkring Aarstallet er stafferet med rødt, medens den øvrige Del af Hammerens Flade er gul med en rød og en sort Streg paa Profilet forneden lige over Kaminaabningen. Bogstaverne I. P. S. i Skjoldet til venstre betyder Jens Povlsen, der vides at have ejet Huset fra 1636 til 1642. Hustruens Navn kender vi desværre ikke. Selvom denne Kaminoverligger ikke kan regnes blandt de store Kunstværker, er den dog velproportioneret, og Ornamenterne er velformede og efter de bedste bruskarokke Forbilleder. Det er ganske morsomt at iagttage, hvordan den nye Stil overtager gammelkendte Motiver og omformer dem i den nye Manér. I Rammens Hovedform er der saaledes stærke Mindelser om Renæssancens fligede Kartoucheværk, medens de svungne og skævt oprullede Enkeltformer er yderst karakteristiske for Bruskarokken.

Fig. 30. Kaminoverligger af malet Sandsten med Jens Povlsens og hans Hustrus Initialer og Aarstallet 1636. Det sydlige Gadeværelse i 1' Stokværk.

Loftet, der nu ligger synligt — efter at den yngre pudsede Forskalling blev fjernet i 1944 — har vinrøde Bjælker, hvorimellem Loftbrædderne er malet æggegule. Unægtelig en noget voldsom Farvesammensætning, der dog ingenlunde var ualmindelig paa den Tid.

Paa Undersiden af Vinduesnichernes Bueslag var der Rester af røde Bladranker med enkelte sorte Strøg paa en blaagraa Bund, som ud mod Vinduesspejlet var begrænset af en Streg og en 2,5 cm bred brunrød Kant. Paa Væggen ind mod Nabohuset saaes enkelte Brudstykker af en simpel Efterligning af et halvhøjt Panel med kvadratiske Fyldinger malet med rødt paa den samme blaagraa Bund som i Vindueslysningerne. Kaminskorstenens øverste Del — baade Siden og den skraa Kappe — havde ogsaa bevaret et Stykke af en Fyldingsdekoration malet med mørkebrunt paa en lysere brun Bund; et bredt Led i „Ramtræet“, der omgav „Fyldingen“, var udstyret med en Ranke af vekslende treffigede Blade og Perler. Det er mest sandsynligt, at disse Fragmenter ikke tilhører Rummets ældste Udstyr, bl. a. fordi Farver og Malemaade ikke ligner noget af det øvrige. (Se Fig. 31).⁴⁹

I 1699 siges om denne Stue, at den var „iligemaade beklædt med maled Dræt og røde Hyller“. En Vægbeklædning svarende ganske til Dagligstuens maa saaledes — sikkert inden der er gaaet alt for mange Aar — have afløst de primitive kalkmalede Fyldinger. Vi faar

ogsaa at vide, at Stuen nu opvarmes af en Jernvindovn med to Messingpiller; d. v. s. at Kaminen allerede paa dette Tidspunkt har været muret til. (Jvf. Kaminen i Dagligstuen.)

Om Rummet til Gaarden skal kun nævnes, at Brystningen — i alle Tilfælde i det ene Vindue — har haft samme Tykkelse som Ydermuren.⁵⁰ Paa en Vindueslysning blev iagttaget en kraftig rød Farve, ligesom ogsaa Bjælkerne, der dog ikke blev „frilagt“ synes at have været røde. I 1699 stod her en Vindovn. I øvrigt findes der i Nationalmuseets Arkiv et ikke nærmere stedfæstet Fotografi fra Strandgade 30, som viser Resterne af en Vægdekoration forestillende op-hængte Tæpper — et meget yndet Motiv i Renæssancen. Det er muligt, at denne kalkmalede Tæppedekoration stammer fra dette Værelse.

Som tidligere omtalt var der Køkkenet i Sidehusets 1' Stokværk med en stor aaben Køkkenskorsten op mod Hovedhusets Mur. Desværre ved vi i øvrigt intet om dette Ildsted; man maa dog antage, at det har haft en stor skraa Kappe baaret af murede Vanger eller af Jernsøjler. Indtil 1910 stod der endnu paa dette Sted en meget stor Skorsten, der dog ikke var aaben, men meget godt kan have indeholdt Dele af den oprindelige Køkkenskorsten. (Se i øvrigt Note 67). I Taksationen fra 1752 nævnes baade Køkkenet og Skorstenen, og vi faar ogsaa at vide, at der dengang har været Fliser paa Gulvet. I det ofte citerede Pantebrev fra 1699 omtales en Vindovn „udi dend dagligsstue i gaarden“. Der kan her kun være tale om Rummet ved Siden af Køkkenet i Sidehusets 1' Stokværk.

I Hovedhusets 2' Stokværk har Bjælkerne — saa vidt det kunde iagttages — ligget frit i alle Rummene med Undtagelse af Gaardværelset, og der er vist ingen Tvivl om, at de i den gennemgaaende Sal har været understøttet af en Drager ganske som i det tilsvarende Rum i 1' Stokværk.⁵¹ Om denne Sals Udstyr ved vi saa at sige intet. Der var ingen Spor af kalkmalede Dekorationer paa Væggene; derimod kunde man iagttage Rækker af smaa Søm og Sømhuller, der maa have hidrørt fra Lærred, som har været sømmet direkte paa Væggen.⁵² Paa Bagvæggen lidt til venstre for Midten fremkom ved Istandsættelsen en 140 cm bred og 25 cm dyb Niche, der uden Tvivl var

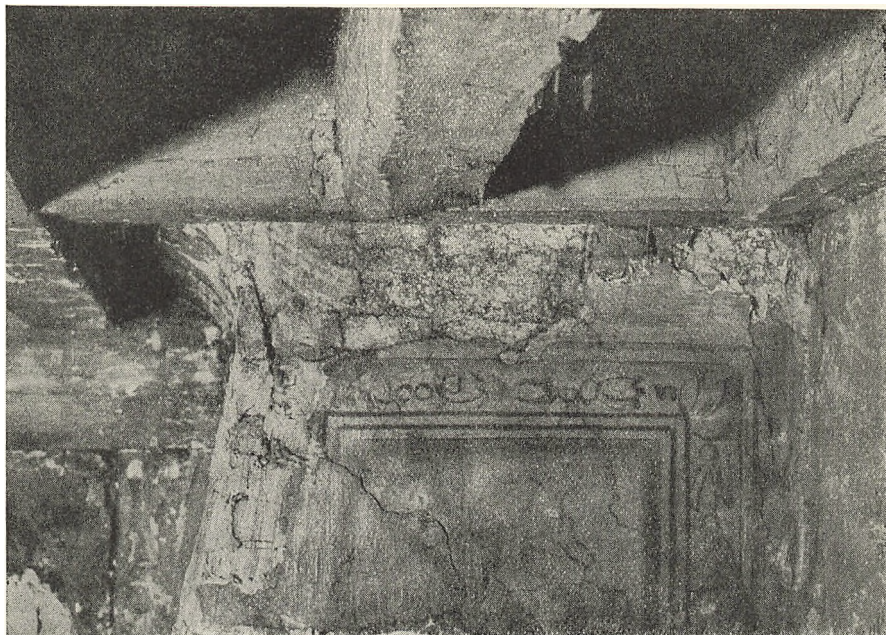

Fig. 31. Kaminskorstenens Tilslutning til Bjælkelaget. Paa Skorstenssiden Rester af en kalkmalet Dekoration forestillende en Slags Fyldingsværk med en Bladbort.

Resterne af en Kamin, som ikke synes at have sprunget væsentlig frem foran Vægfladen. En 12 cm dyb Spalte i Nichens Bredde gik lodret op i Murtykkelsen og maa have staaet i Forbindelse med den Skorsten, der indeholdt Aftrækket fra Køkkenildstedet i 1' Stokværk.⁵³

Under de langt yngre Brædegulve fandtes i den anden Sal mod Gaden et Gulv af gyldengule og olivengrønne Fliser lagt i Skakbrædtmønster i Kalkmørtel direkte paa det underliggende Bjælkelags Loftbrædder. Fliserne var 15 cm i Kvadrat og af Rødler med henholdsvis gul og grøn Begitning lagt over med klar Glasur.⁵⁴ Ildstedet i dette Rum kan have været en Kamin; da der imidlertid paa et senere Tidspunkt er hugget en 30 cm tyk „Skal“ af Skorstenens Forside — velsagtens fordi man har syntes, at den fyldte for meget — er alle eventuelle Spor fjernet. I 1699 var der Vindovne i de „tvende Kamre ovenpaa“. (Rummene mod Gade og Gaard i Husets sydvestlige Ende.)

I Gaardværelset har der — som allerede antydet — været et Bræddefloft paa Undersiden af Bjælkerne. Af dette er de to Trediedele be-

Fig. 32. Del af den oprindelige Loftbeklædning fra Gaardværelset i 2' Stokværk. Dobbeltrosen indenfor Bladkransen har siddet i Midten. Om Farverne, se Note 56.

varet, idet Loftet blev nedtaget — vistnok 1910 — og overgivet til Nationalmuseet. (Fig. 32).⁵⁵ Det har en morsom Bemaling med en Dobbeltrose i Midten omgivet af en Bladkrans og med en Slags Beslagornamenter — omarbejdet i Brusckbarok Manér — i Hjørnerne og ved Siderne ud for Rosen, mens Resten af Fladen er udfyldt med Tulipaner og andre Blomster, der i Overensstemmelse med Stilens Krav er svungne mere end naturligt er for Blomster af deres Art. Langs Loftets Kant er Mærker af en Gesims, formodentlig et skraatstillet profileret Brædt. Rosen som Loftdekoration kendes fra Slotte og Herregaarde; paa Frederiksborg var den saaledes anvendt i Forværelset til de kongelige Gemakker, hvor den som Tavshedssymbol skulde minde de tilstedeværende om, at man skulde vogte sig vel for, hvad man sagde. Om Rosen i Strandgadeloftet er anbragt med en dybere Mening eller den kun er at betragte som ren Dekoration, skal være

Fig. 33. Gaardværelset i 2' Stokværk 1910. De senbarokke Paneler er fjernet og den oprindelige Vinduesvæg med kalkmalede Dekorationer er kommet til Syne.

usagt. Det kunde selvfølgelig tænkes, at dette Rum har været anvendt til Raadslagninger og Forhandlinger, og at Rosen er en Hentydning til, at det der siges herinde ikke er for alles Øren.

Ved Ombygningen i 1910 blev dette Rum i øvrigt helt ødelagt. Før den Tid var de to oprindelige Vinduer bevaret, (de aabnede ud til den senere paabebyggede Svale mellem Sidebygningerne) og ved Fjernelsen af de senbarokke Paneler kom den oprindelige kalkmalede Vægdekoration frem; store svungne Blade — røde med gyldne Kanter paa en lys Bund — og langs Gulvet et bredt „Fodpanel“, vistnok rødt med en sort Kant foroven. (Fig. 33).

Redegørelsen for, hvad vi ved om Strandgadehusets oprindelige Udseende og Indretning, maa i Hovedtrækkene ogsaa gælde Resten af Aarhundredet, da der ikke synes at være sket større Ændringer før nogle Aar ind i 1700-Tallet; men herom i det følgende Afsnit.

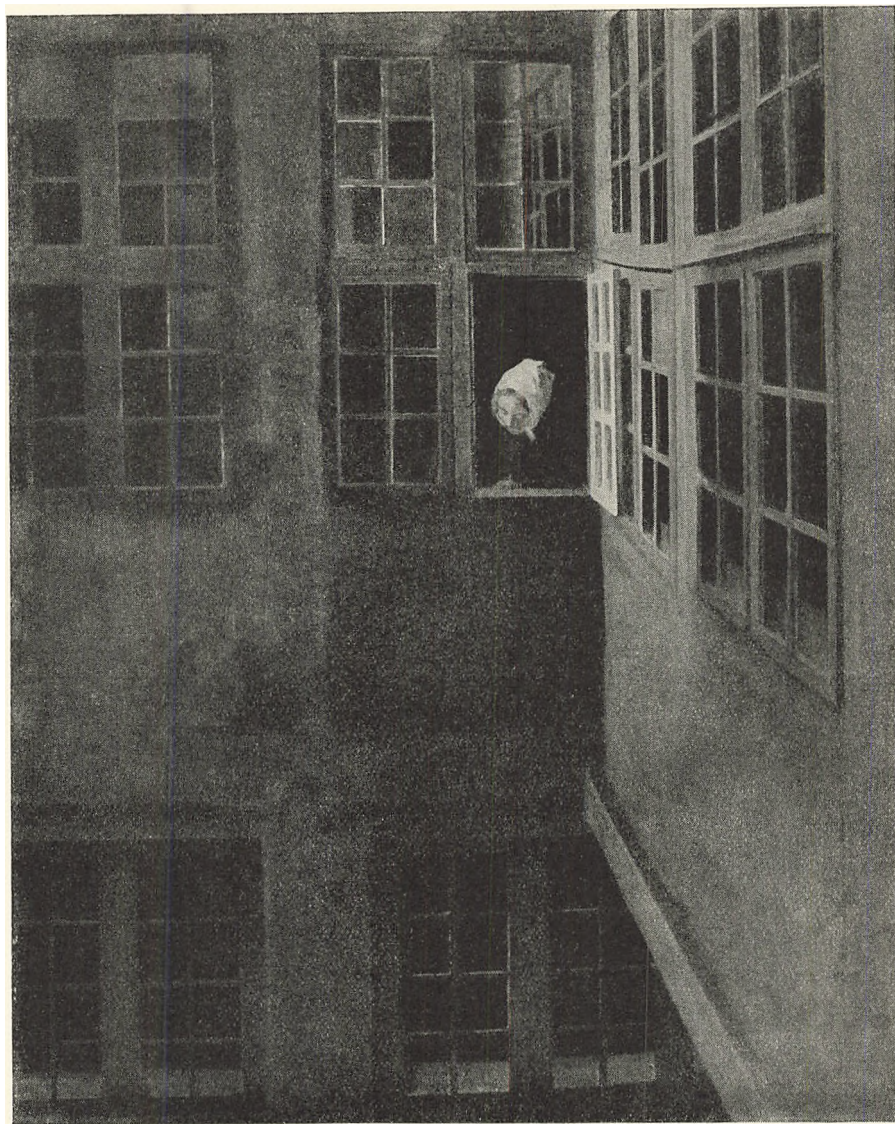
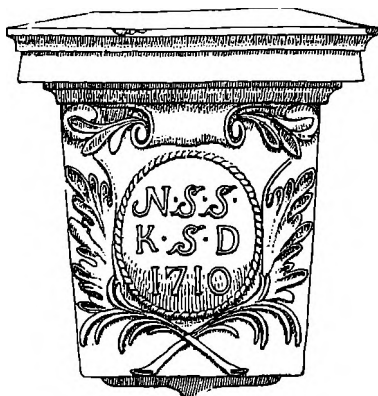

Fig. 34. Gaardinteriør malet af Vilhelm Hammershøj i 1905. Man ser fra et Vindue paa 1' Sal over mod det sydvestre Sidehus. Til højre Gangen mellem Sidebygningerne.

Bygningshistorien fra 1700-1900.

EN SLUTSTEN over Porten mod Strandgade med Aarstallet 1710 og Initialerne N. S. S. og K. S. D. fortæller os, at Bryggeren Niels Sørensen (Tryge) og hans Hustru Karen Stephansdatter, der havde købt Ejendommen i 1709, Aaret efter Overtagelsen lod denne Port bryde gennem Bygningen, hvor tidligere den smalle Gennemgang i Højde med Stueetagens øvrige Rum havde været den eneste Forbindelse mellem Strandgade og Gaardspladsen. Tilkørselsforholdene til Bryggergaarden blev herved væsentlig forbedrede, og man kunde nu køre fra Strandgade til Kongensgade (nuv. Wildersgade) paa langs af den tæt bebyggede Grund uden at behøve at vende.

Indretningen af Porten kom imidlertid til at foraarsage forskellige Ændringer i Stenhusets Stueetage, hvor ikke blot den tidligere Gang, men ogsaa en Del af de to Værelser Syd for denne blev inddraget i Portrummet. For Façadens Vedkommende medførte det, at de to oprindelige trefags Vinduer blev erstattet af Vinduer paa to Fag, der samtidig blev forskubbet saa meget mod Nr. 28, at det nærmest Porten blev hugget ind i den gamle Vinduespille, medens det andet blot blev trykket helt ud mod det tidligere trefags Vindues fjerneste Fals. (Se Fig. 17). Portens Vægge er stadig de oprindelige Bindingsværksskillerum, hvoraf det til venstre staar urørt paa sin gamle Plads ind mod den gennemgaaende Stue, medens det højre er flyttet to

Bjælkefag (ca. 120 cm) mod Syd uden i øvrigt at være bleven forandret det ringeste. Adgangen til Stueetagens Rum synes at have været fra Porten, som den tidligere var det fra Gangen; nu maatte man blot gaa en fire-fem Trin op, hvad der utvivlsomt har voldt Vanskeligheder, da der ikke kan have været Plads til blot nogenlunde magelige Trapper.⁵⁷

Trappeforholdene var jo i det hele taget meget primitive. De maa da ogsaa — som vi skal se i det følgende — været bleven helt ændrede endnu medens Niels Sørensen ejede Gaarden. I hans Enke, Karen Stephansdatters Skøde til Sønnen Peter Nielsen Tryge fra 1743 (to Aar efter Niels Sørensens Død) omtales et Halvtagshus af Bindingsværk paa 5 Fag og i to Etager^{57a} langs Grundens sydvestre Skel i direkte Tilknytning til Hovedhuset, og i den meget udførlige Taksation fra 1752 siges om denne Sidebygning bl. a.: „næst Forhuset er en Trappe anlagt og opført, som er med Tommerducke (Tømmerdokter) og Panel beklædt.“ Et nyt Sidehus med Trappe var saaledes blevet føjet til Hovedbygningen engang mellem 1709 og 1743; uden Tvivl før Niels Sørensens Død i 1741; meget nærmere kan man vist ikke komme det. Efter Beskrivelsen i Taksationen at dømme maa det have været en to- eller treløbs Trappe med firkantede Hjørnemæglere, svære „vaseformede“ Balustre og Panelbeklædning paa Løbenes Underside. En Trappeform, der var almindelig i de noget større Borgerhuse fra Tiden mellem 1700 og 1745-50. Samtidig med Trappen byggede man den lukkede Svalegang paa Stenhusets Gaardside mellem de to Sidebygninger, hvilket gav en bekvem Adgang til hele øverste Stokværk. Uden den Forbindelse vilde den nye Trappe have været temmelig værdiløs.

Den gamle udvendige Opgang og Svalegang er nok ogsaa blevet fjernet ved denne Lejlighed, da de jo nu var overflødige og Trappen ydermere maa have været til Gene for Kørslen gennem Strandgade-Porten. Det sidste Forhold taler i øvrigt for, at man har ordnet Trappeforholdene ret snart efter Portens Indretning. Til Rumene i Stueetagen nord for Porten var der stadigvæk kun Adgang fra Portrummet. Denne Isolation har været ubekvem; der er da og-

Fig. 36. Kalkmalet Vægdekoration i Gadeværelset syd for Porten. Fra Tiden umiddelbart efter Portens Indretning i 1710.

saa visse Forhold, der tyder paa, at man har indrettet en lav Gang tværs over Porten helt oppe under dennes Loft med Trapper til Stueetagens to Afdelinger.⁵⁸

Ved Portens Indretning var det sydvestre Gadeværelse blevet noget mindre, og ved samme Lejlighed havde man forandret Rumets dekorative Udstyr. Vinduerne var — som allerede nævnt — forrykket mod Syd og gjort smallere, og de gamle kurvehanksbuede Vinduesnicher var muret til. I Stedet for Vægbeklædningen med malet Lærred, som omtales i Pantebrevet fra 1699, bliver Væggene nu dækket fra Loft til Gulv med fantasifulde Kalkmalerier. Disse forestiller høje svajende Træer, hvorimellem man skimter dystre Landskaber med Skove og Bjerge under en blaa og rosenrød Aftenhimmel halvt skjult af tunge graa og gule Skyer. I en sivkranset Sø vader en enkelt lyserød Flamingo, og forskellige Fugle flyver rundt mellem Træernes Kroner (se Fig. 36 og Farvetavle Side 83). Det hele er meget naivt fremstillet og ikke videre elegant malet; øjensynlig udført af en Haandværker, der ikke har haft særlige Evner i det dekorative Fag. Bjælker og Loftbrædder var graamalede — Bjælkerne med røde Kanter baade underneden og paa Siderne, og Loftet med en rød Kantning langs Bjælkerne.

Saaledes stod dette Rum efter Ombygningen i 1710; men der synes ikke at være gaaet ret mange Aar, før man igen har givet det en ny Iklædning. Kalken revnede sikkert over de mange Udlapninger, og Bindingsværkssvæggen mod Porten har næppe kunnet holde Kulden ude. Man kan tænke sig, at disse Forhold blandt andet har været Grunden til, at man tog det radikale Skridt at beklæde Vægge og Loft (under Bjælkerne) med et simpelt Panel af hovělede og pløjede Brædder. Dette Bræddepanel har ikke haft nogen dekorativ Mission i sig selv; det har først og fremmest skullet danne et fast Underlag for malede Lærreds-, Tapeter“. Lange Rækker af Sømhuller og Aftryk af Lærredets Struktur viser dette med al mulig Tydelighed. Loftet maa saaledes have været betrukket over hele Fladen med Undtagelse af en smal Kant paa ca. 10 cm ude langs Væggene, hvor Brædderne har staaet synligt. Feltet var formodentlig kantet med en profileret Liste som et stort Loftmaleri. Paa Væggene har Lærredsbeklædningen udgjort en sammenhængende Flade, som dækkede Panelet hele Rummet rundt med Undtagelse af en Bræmme paa ca. 60 cm langs Loft og Gulv.

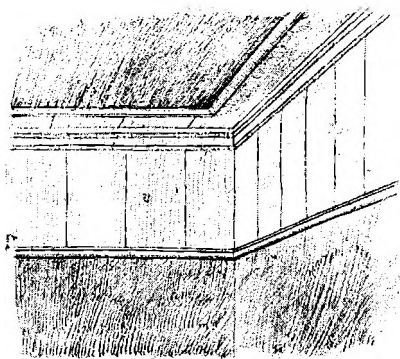

Fig. 37. Hjørne af Gadeværelset syd for Porten. Vægge og Loft har nu faaet en Bræddebeklædning, der delvis har været betrukket med malet Lærred.

Hvor Panelet ikke havde været skjult af Lærred, var det malet brun-gult, ligesom ogsaa et profileret Gesimsbrædt over Samlingen mellem Væg og Loft var brungult med karmosinrøde Profilled. Der var Mærker efter et ret højt Fodpanel (ca. 20 cm), som sikkert har været udformet paa lignende Maade (se Fig. 37).

Ogsaa det sydvestre Gadeværelse i 2' Stokværk har en Overgang haft kalkmalede Dekorationer. Da de langt senere Lærredsfelter blev midlertidigt fjernet i 1944, kunde man saaledes paa flere Vægge iagttagte høje palmeagtige Træer, og et enkelt Sted stak det øverste af et spinkelt Spir op over det lave Vægpanel og lod ane, at der her bagved skjulte sig et Slot eller en Kirke. Paa Skillerummet ind mod Salen nærmest Vinduesvæggen var der malet noget Murværk med røde Sten og hvide Fuger i omtrent naturlig Størrelse, og ved Siden af saaes en Del af et uforstaaeligt Bueslag. Maaske har det skulde forestille en Ruin?⁵⁹ Udover en vis Lighed i Hovedkompositionen (de høje Træer i Forgrunden, imellem hvis Stammer man ser ud over Landskaber, Slotte og lignende) har disse Malerier tilsyneladende ikke synderlig meget til fælles med Malerierne i Stueetagen; der er dog næppe Tvivl om, at de maa være fra nogenlunde samme Periode. Disse kalkmalede Væg billeder er utvivlsomt en primitiv (og billig) Efterligning af de vævede Billedtæpper (Gobeliner), der prydede Fyrsternes og Rigmænds Boliger. Kalkmalerierne skal saaledes ikke

bedømmes som noget fint; men tværtimod som den simpleste Form for Rumdekoration, hvad ogsaa den som oftest meget naive Udformning tydeligt viser.

Omkring Midten af 1700-Tallet — i den borgerlige Baroks seneste Aar — bliver det meste af Strandgadehusets Indre moderniseret i Overensstemmelse med Tidens Smag; men medens vor Viden om de enkelte Rums tidligere Udseende bygger dels paa, hvad der aabenbarede sig under Restaureringen i 1943-45 og dels paa de skriftlige Kilder, saa kan vi nu lade Stuer og Sale, der i stor Udstrækning har bevaret deres senbarokke Iklædning, tale deres eget Sprog. Trods senere Perioders Forandringer og Tilføjelser er det denne omfattende Ombygning, der stadig præger Husets Indre og i høj Grad er medvirkende til at give det dets særlige Charme.

Man kan dog næppe tale om nogen egentlig Ombygning, da der ikke foretages de ringeste Ændringer i Plandispositionen; det er udelukkende en Fornyelse af de enkelte Rums dekorative Udstyr. Det skal dog bemærkes, at de to Magasiner i nordøstre Sidebygning 2' Stokværk var blevet inddraget i Beboelsen — formentlig samtidig med Opsætningen af den nye Trappe; i alle Tilfælde er det ikke sket senere end Fornyelsen af Stenhusets Interiører, da Døre og Paneler (der blev fjernet i 1910 og 1943-45) synes at have svaret til disse. (Se Fig. 40). Med Undtagelse af den store Stue nord for Porten, der stadig i Hovedtrækkene havde bevaret sit oprindelige Udseende, fik alle de øvrige Rum i Stenhuset nyt Snedkerarbejde, og Lofterne blev pudsede med en Hulkehl begrænset af Profillister langs Væggene. De pudsede Lofter var noget nyt, hidtil havde der kun været enten Bjælkelofter eller Bræddelofter.

Vi skal nu se lidt nærmere paa den store Sal i øverste Étage, der stadig har det væsentligste af sit barokke Udstyr i Behold. Det er et smukt Rum, der giver én Indtrykket af solid harmonisk Borgerlighed, som i sin stilfærdige Renhed nærmer sig det fornemme. Salens ene Langvæg domineres af to symmetrisk anbragte brede Trefyldingsdøre med kraftige Indfatninger, (der engang har været „knækkede“), og smukt udsvejfede Messing-Kasselaase. (Se Side 84).⁶⁰ Vindues-

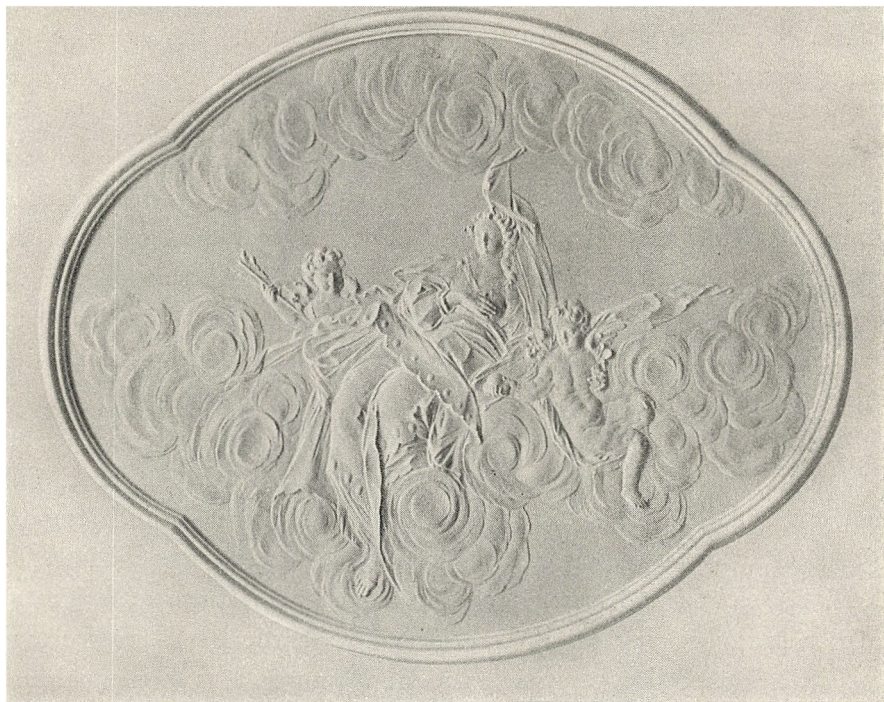

Fig. 38. Loftdekoration af Gipsstuk i Salen. Fra Tiden omkring 1730-50.
 Profillisten omkring Relieffet er opsat i 1945 efter sikre Spor.

væggen er paneleret fra Loft til Gulv, medens de øvrige Vægge har lave „Brystpaneler“, hvorover Vægfladen oprindelig var „betrukket med Betrækkelse af Svenske fabrich“ (Svensk Fabrikat).⁶¹ Den store Loftflade er paa Midten dekoreret med et Gipsrelief indenfor en firpasformet, profileret Ramme. Relieffet forestiller en Kvindeskikkelse i folderige Klæder mageligt svævende paa et Utal smaa runde Lammeskyer. Den ene Haand holder hun om et nøgent bevinget Drengsbarn, medens en anden lille Fyr bagved synes at være i Færd med at kaste en Pil. Som Kunstværk har dette Relief næppe større Værdi, det er dog ganske flot gjort og man vilde utvivlsomt savne det, hvis det ikke var der. (Se Fig. 38).⁶²

Disse brede Trefyldingsdøre, hvis Indfatninger har en Mangfoldighed af Profilled, af hvilke nogle følger Dørfalsen, medens de fleste

vinkelbrydes, saa der dannes store Øren for oven, er meget karakteristisk for Senbarokkens Rumudstyr. (Se Fig. 39). Dette gælder ogsaa de stærkt fremspringende Fyldinger baade i Døre og Paneler, hvor Fyldingsprofilen er udformet med vinkelbrudte, kvartcirkulære Hjørner. Pudsigt nok har man gjort Forskel paa Fyldingerne i de tre Sale i denne Etage; i den anden Sal til Gaden danner Profilet saaledes simple konkavt kvartcirkulære Hjørneafskæringer, medens Forstuen og Salen mod Gaarden har helt glatte Fyldinger med en fremspringende Profilliste langs Kanten. I de to sidste Rum har Indfatningerne ogsaa en helt anden Karakter, og Profilet er enklere og samtidig mere voluminøst.

Salens nuværende Vinduer er fra Aarene omkring 1800. Paa dette Tidspunkt blev Vinduesbrystningerne, der hidtil havde bibeholdt deres oprindelige Højde — svarende til de udvendige Gesimsbaand —, gjort væsentlig lavere, og de barokke Vinduer maatte vige Pladsen for deres klassicistiske Efterfølgere. De barokke Vinduer, af hvilke et enkelt endnu er bevaret i Værelset mod Gaarden syd for Porten, var firdelte med lige store seksrude Rammer. Lysningspanelerne havde vistnok to Fyldinger over hinanden.

Den anden „Sal“ mod Gaden var udstyret ganske som den store Sal, her var Overvæggene blot „betrukket med Tapezierier af Khafn fabrich“. (Københavnsk Fabrikat). En Treetages Vindovn paa fire Jernpiller sørgede for Opvarmningen. „Salen“ mod Gaarden, der nu er helt forandret, havde to Vinduer ud til Svalegangen og var saaledes meget mørk. (Se i øvrigt herom Side 45). Dette Rum havde ogsaa paneleret Vinduesvæg med Skodder i Vindueslysningerne til at lukke for. De øvrige Vægge var „betrukket“.

De to Rum i Stueetagen Syd for Porten havde et nogenlunde tilsvarende Udstyr. Værelset mod Gaarden, der endnu virker helt barokt, har et meget kuplet Loft, i hvis Midte der er anbragt en firpasformet Ramme. Over de lave Brystpaneler har Væggene været betrukket med Voksdugstapet.

Af Brandtaksationen fra 1752, der allerede utallige Gange har været vor Kilde, fremgaar det, at den sydvestre Sidebygning — foruden

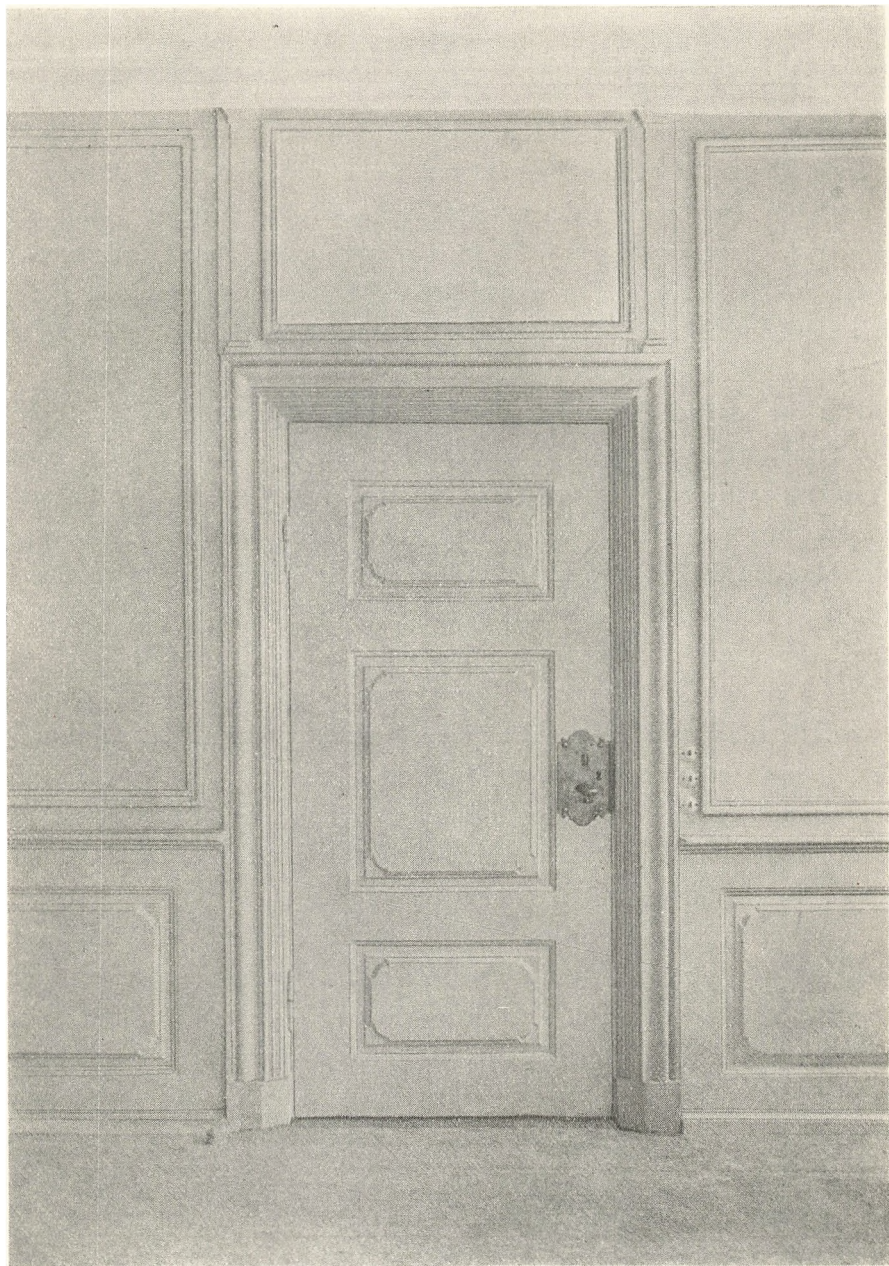

Fig. 39. Senbarok Dør i Salen. Fra Tiden omkring 1730-50. Overvæggenes Felter og Pilastrene over Døren klassicistiske.

den allerede omtalte Trappe — har indeholdt: et Vaskehus og et Kammer i Stueetagen, (der laa i Højde med Gaardspladsen), en „Sal“ i 2' Etage og „udi 3' Etage et Køkken, hvorudi en aaben Skorsten, hviler paa en Jernpille, en Retterbænk med 2 Skabe under samt Hyl-der og Reoler. Derved et Spisekammer o. s. v.“ Da det af Taksationen yderligere fremgaar, at det oprindelige Køkken i nordøstre Sidehus' underste Etage stadig er i Brug, maa der være blevet indrettet to Lejligheder, hvoraf Ejeren har beboet den ene, medens den anden har været beregnet til Udlejning eller maaske til Aftægt. (Se iøvrigt Afsnittet om Husets Ejere.)

En Indbovurdering fra 1755⁶³ i Anledning af Peter Nielsen Tries Falliterklæring godtgør, at Ejeren's Lejlighed (eller rettere Ejeren's Moders Lejlighed) omfatter hele Stueetagen samt 2' Etage i det syd-vestre Sidehus. Der opregnes følgende Rum: „Dagligstuen“ (hvori der bl. a. findes en grøn Himmelseng med Omhæng) og „Køkkenet“ (begge i det nordøstre Sidehus), „Stuen til Gaden“ (nord for Por-ten), der synes at have været den fine Stue, „En anden Stue“ og „Stuen næst ved“ (begge syd for Porten) og „Tries Søns Kammer“ (hvori bl. a. findes en Himmelseng med Sirtsesomhæng); dette Kammer kunde jeg tænke mig var identisk med Rummet i den sydvestre Side-bygning's 2' Etage. Herudover omtales „Havestuen“, som maa være beliggende i Lysthuset, der vendte ud til den lille Have mod S. Annæ-gade. (Se Afsnittet om Grundens Bebyggelse).

I Løbet af mindre end et halvt Aarhundrede har Strandgadehuset saaledes gennemgaaet tre ikke helt smaa Ombygninger. Medens den første — Indretningen af Porten og den deraf følgende Forandring af Stueetagens Rum — er dateret til 1710, er det ikke muligt nøjere at placere Opførelsen af Sidebygningen, der er den mest omfattende Forandring, idet Trappeforholdene herved nyordnes, Svalegangen mellem Sidebygningerne opsættes og der indrettes to Lejligheder. Vi kan som tidligere nævnt kun fastslaa, at Byggeriet er paabegyndt efter 1710 og maa være fuldført før 1743. Det tredie Arbejde: Nyindretningen af Interiørerne kan noget bedre dateres; det karakteristiske senbarokke Inventar træffes tidligst i københavnske Borger-

Fig. 40. Interiør fra det nordøstre Sidehus. Maleri af Vilhelm Hammershøj.
Døren fører ud til Gangen mellem Sidebygningerne.

huse, der er bygget lige efter den store Brand i 1728. Til den anden Side sættes Grænsen af Taksationen fra 1752, hvori Interiørerne beskrives. Der er saaledes intet til Hinder for, at den store Ombygning og Nyindretningen af Interiørerne kan være sket i samme Omgang; vi maa dog lade dette Spørgsmaal staa hen i det uvisse, da vi mangler Beviset for eller imod.

Som alt nævnt blev den store Stue nord for Porten ikke berørt af den senbarokke Nyindretning. Stuen havde tilsyneladende stadig sin Renæssanceiklædning i Behold.⁶⁴ Det er derfor ikke mærkeligt, at man faa Aar efter tager fat paa dette Rum, der maa have virket mærkelig dystert og gammeldags. Vi er imidlertid nu naaet saa langt ned i Tiden, at den nye Hofstil — Rokokoen — er begyndt at vinde

Indpas i Borgernes Stuer. I Strandgade fulgte man ogsaa den nye Mode, og det blev ikke noget helt ringe Resultat, der kom ud af det. I Modsætning til Renæssancestuen, der havde sin største Udstrækning i Dybden, blev Rokokorummet næsten kvadratisk, idet man opførte et Bindingsværksskille rum ca. 3 m fra Bagvæggen. Herved opnaaedes, at Proportionerne blev i Overensstemmelse med Stilens Idealer, og samtidig fik man adskilt en Forstue, hvad der utvivlsomt har været en stor Vinding, da man tidligere gik direkte fra Porten ind i Stuen.⁶⁵

To høje Fløjdøre, der er anbragt symmetrisk om en rundbuet Kakkellovsniche, fører ud til Forstuen og et lille mørkt Rum bag denne. (Se Fig. 43). Vinduesvæggen er helt beklædt med Panelværk, medens de øvrige Vægge har lave Brystpaneler; Overvæggene har formodentlig været beklædt med Lærred med Tapet eller lignende. (Den nuværende Feltinddeling er nyere.) Der er saaledes ingen Væsenforskel mellem det senbarokke Inventar og Rokokoens — de er begge bygget op af de samme Elementer; men sammenligner man f. Eks. den store Sal med Rokokostuen, er det tydeligt, at de to Rum er yderst forskellige i Holdningen. Det barokke Rum virker bredt og en Kende massivt, medens Rokokorummet har ganske anderledes slanke Proportioner. Især de elegante Fløjdøre, der er karakteristiske for denne Periode, har ikke meget tilfælles med de brede, senbarokke Trefyldingsdøre. Man har ogsaa Lejlighed til at iagttage den bemærkelsesværdige Udvikling, der er foregaaet indenfor Laasetekniken. De klodsede Kasselaase, der krævede, at Ramtræet blev skaaret bort, hvor Laasen skulde sidde, var blevet afløst af de mere

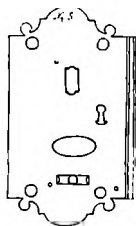

Fig. 41. Barok Laas fra Salen.

Fig. 42. Laaseskilt fra Rokokostuen.

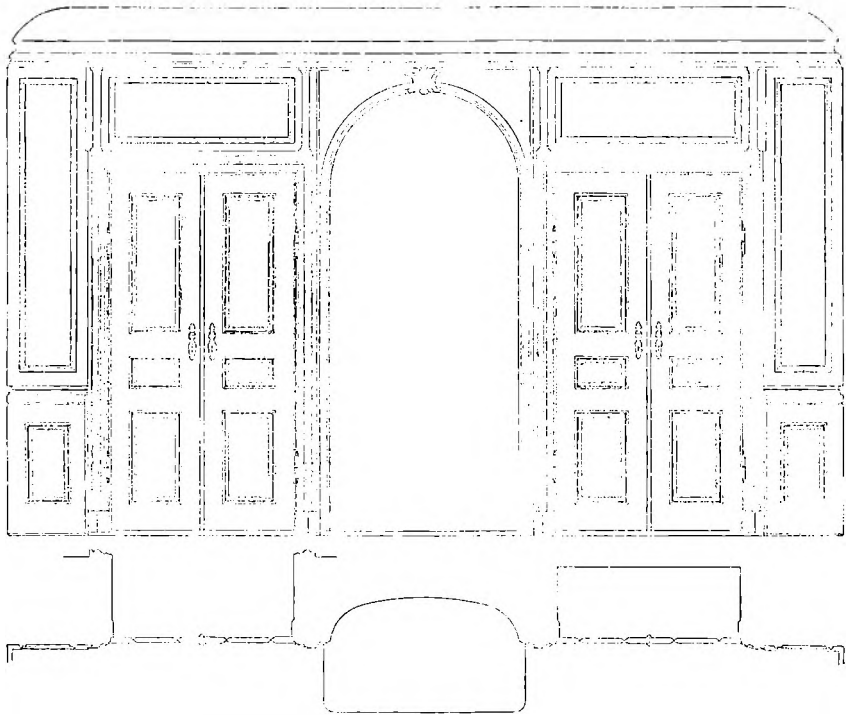

Fig. 43. Dørvæg i Rokkostuen. Opmaaling. Maal 1 : 50.

elegante, indstukne Laase, der kunde indeholdes i Ramtræet; man behøvede derfor ikke mere de store Dækplader, men kunde nøjes med slanke Laaseskilte. (Se Fig. 41 og Fig. 42). Kakkellovnsnichen, der engang har været marmoreret,⁶⁶ er begrænset af fine Profiler; et lille Ornament er anbragt i Buens Top, medens Felterne mellem Bueslaget og de lige Profilled er dekoreret med Rocailleværk. Stukkåtøren har dog ikke ganske evnet at forme den meget krævende Ornamantik med den Lethed, der er Rokokoens Særkende. Rummet, som Helhed er derimod meget vellykket, og det giver os et godt Billede af den borgerlige Interiørkunsts høje Stade i den sidste Halvdel af 1700-Tallet.

Samtidig med Nyordningen af Stueetagen nord for Porten, ser det ud til, at man har nedlagt det gamle Køkken i Sidehuset og indrettet en Stue i Stedet for. Det store aabne Ildsted bliver ombygget til

en almindelig Skorsten med Kakkellovnsniche, og Køkkenet flyttes ned i Kælderen, hvor der indrettes et nyt aabent Ildsted.⁶⁷

Hvornaar denne ret omfattende Ombygning fandt Sted, ved vi ikke med Sikkerhed; men efter Rokokostuens Inventar og Ornamentik at dømme maa det være sket engang mellem 1760 og 1780. I nogenlunde samme Periode — i alle Tilfælde før 1788 — bygges to Fag til det sydveste Sidehus; det var nu 7 Fag langt og havde hermed den Udstrækning, det har den Dag i Dag.⁶⁸

Stilperioderne veksler hurtigt i den sidste Halvdel af 1700-Tallet; vilde man blot følge nogenlunde med, følte det, som et Aarti havde været højeste Mode, allerede 15-20 Aar senere gammeldags. Det kan derfor ikke undre os, at man omkring 1800 gaar igang med en ny Modernisering, hvorved ogsaa den sidste store Stilperiode — Klassicismen — bliver fyldigt repræsenteret.

Det er allerede nævnt, at Vinduesbrystningerne i Stuerne mod Gaden bliver gjort lavere, og at man samtidig indsætter nye Vinduer og Lysningspaneler. Det betød en ikke ringe Forandring saavel for Rummene som for det Ydre, bl. a. fordi de nye Vinduer faar faa store Ruder; (to-rudede Rammer forneden og enkelt-rudede foroven — i Modsætning til de gamle Vinduer, der havde 24 Ruder ligeligt fordelt paa fire Rammer.) Lysningspanelerne faar fintrifledede Fyldinger med en flad Roset i Midten; i Stueetagen udformes de som Skodder til at lukke for⁶⁹ (se Fig. 44). Saavel i de barokke Rum som i Rokokostuen bliver Væggene over de lave Brystpaneler, der hidtil har været sammenhængende Flader, delt op i Felter, idet man opsætter et System af brede Ramstykker, hvorimellem der udspændes Lærred som Underlag for Tapeter; mod Rammerne begrænses Felterne af forgyldte Lister, og over Dørene anbringes smaa Pilastre, uden Tvivl som Indfatning om Dørstykker (smaa Malerier). (Se Fig. 39, 43 og 48). De „knækkede“ Indfatninger om de senbarokke Trefyldingsdøre bliver ved denne Lejlighed rettet ud — formodentlig for bedre at kunne indarbejdes i den klassicistiske Feltinddeling. Disse „Øren“ har sikkert ogsaa virket noget plumpt paa Mennesker, der var opdraget i den „strenge“ Stil.

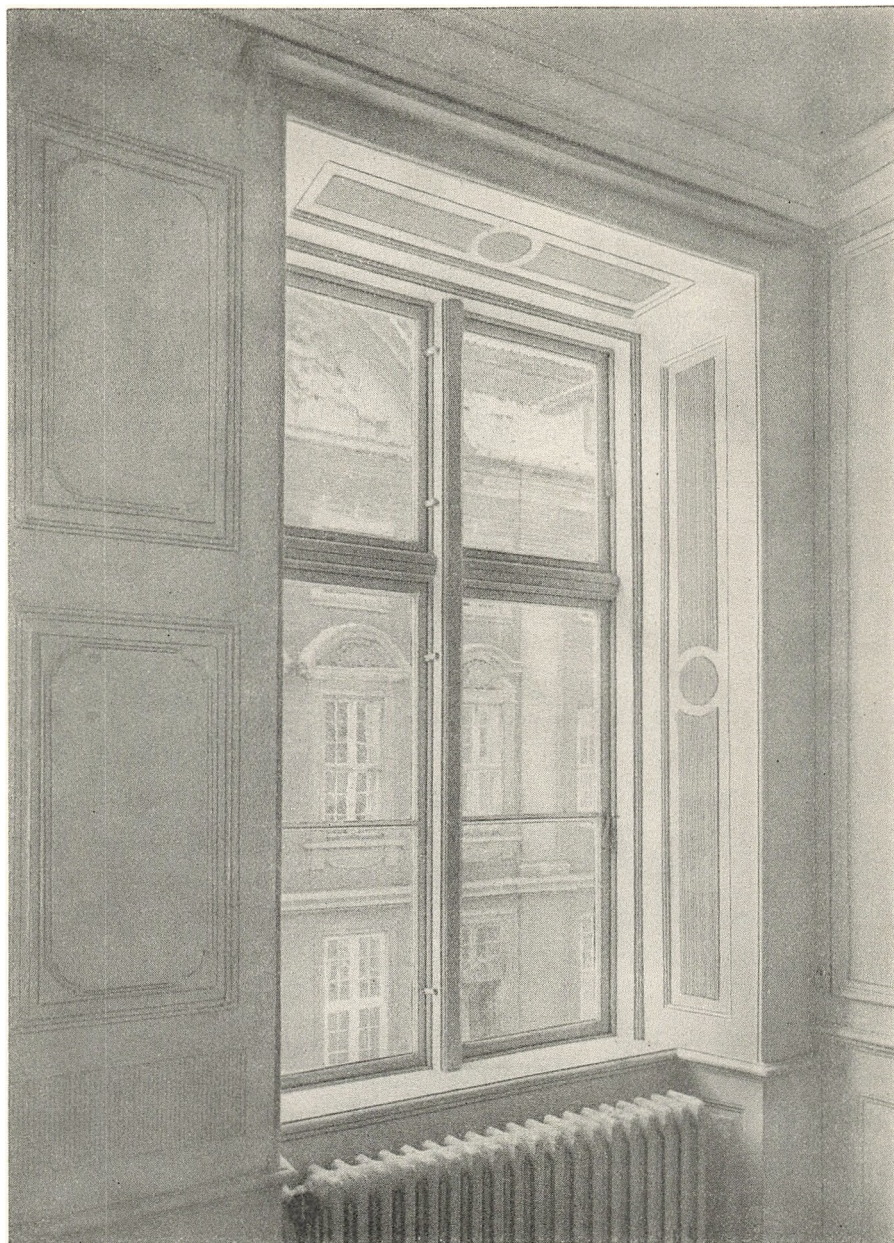

Fig. 44. Klassicistisk Vindue i Salen. Lysningspanelet er samtidig med Vinduet, medens Vægpanelerne er senbarokke. Bemærk det lille riflede Felt, der blev indføjet i det barokke Panel, da Vinduesbrystningerne blev gjort lavere.

Betragter man nu Resultaterne af denne delvise klassicistiske Fornyelse af de eksisterende Interiører, maa man sige, at selvom Feltindelingen fravrister de barokke Rum noget af deres Drøjde, lykkes det ikke at skabe dem om; de er og bliver barokke i deres Væsen. Helt anderledes er det med Rokokostuen, her er Vægopdelingen med de forgyldte Lister et fint Supplement, der yderligere understreger Rummets Lethed; ja, hvis ikke Profilerne viste det modsatte, vilde man være tilbøjelig til at tro, at det aldrig havde været anderledes. Grunden til at denne Forening er blevet saa lykkelig, ligger simpelthen deri, at der udover Afgivelser i Profiler og Fyldingsinddeling ikke er nogen nævneværdig Forskel paa Rokokoens og Klassicismens Interiører.

Ogsaa den barokke Trappe, om hvilken vi kun ved saare lidt, blev udskiftet ved denne Ombygning med en fin og meget enkel, oval Trappe med forgyldte Rundjernsbalustre. Disse elegante ovale Trapper er ret almindelige i de klassicistiske Borgerhuse, derimod maa det vist siges at være enestaaende, at Trappen i Strandgade er udført af massivt Mahognytræ. Hvad der har foraarsaget Udskiftningen af den gamle Trappe, kan man selvfølgelig kun gisne om; muligvis har den været umagelig, det er dog ikke usandsynligt, at det er sket udelukkende for at gøre Adgangen til Husets Hovedetage saa net og tidsvarende som muligt. Det Forhold, at man samtidig fornyer saavel Hoveddøren (i Mahogany) som de øvrige Døre i Trapperummet — og yderligere lægger Mahoganygulv i Svalegangen, der virker som en Slags Hall, tyder paa, at et æstetisk Krav har været den væsentligste Bevæggrund.⁷⁰

Men ikke blot Husets Indre blev moderniseret, ogsaa dets Ansigt udad til — Façaden mod Gaden — søgte man at bringe i Overensstemmelse med Tidens Idealer. Foruden de ny Vinduer blev der saaledes ogsaa indsat en ny Port, og Kældernedgangen blev overdækket med en Baldakin af Sandsten, der hvilede paa smaa Konsoller.⁷¹ Medens Baldakinen senere er forsvundet, eksisterer Porten stadigvæk. Det er en Revleport beklædt med Ramtræ og riflede Fyldinger, i hvis Midter er anbragt Rosetter af Akantusblade; Port-

Fig. 45. En klassicistisk Port blev omkring 1800 indsat i Portaabningen fra 1710.

bjælken er dekoreret med en a'la Greque Bort, medens Buefeltet er udstyret med smaa Kassetter og Guirlander. (Se Fig. 45).⁷² Ligesom alt det øvrige Inventar fra denne Ombygning er Portens Ud-

formning meget typisk for den saakaldte Harsdorffske Klassicisme, der i saa høj Grad kom til at præge det borgerlige Byggeri efter Københavns Brand i 1795.

Selvom Façadens Enkeltheder fuldt ud var et klassicistisk Hus værdigt, kneb det nok mere med Helheden. Vi ved ganske vist ikke om Façaden paa dette Tidspunkt var kalket over; men det er givet, at Renæssancegavlkvisten eksisterede endnu i 1829, da den i en Tak-sation fra dette Aar⁷³ omtales som „en Frontespids over tre Fag, opført i gotisk Smag“. Man behøver ikke at være nogen stor Kender for at indse, at denne Gavl maa have passet meget daarligt paa et klassicistisk Hus. I Udtrykket „opført i gotisk Smag“ aner man da ogsaa, at Datiden har betragtet den stejle, urolige Gavl — sikkert ikke uden at rynke paa Næsen — som barbarisk Middelalder. Der gaar tilsyneladende heller ikke mange Aar før Gavlen nedrives og Façaden som Helhed tilpasses Empirens Nøgternhed.⁷⁴ (Se Fig. 46).

Gennem denne resterende Del af 1800-Tallet sker der vist ikke meget — hverken i det Ydre eller det Indre. Det skal dog nævnes, at den sydligste „Sal“ i 2' Etage mellem 1829 og 1846 (ny Tak-sation⁷⁵) deles i to — først og fremmest paa Grund af det bemærkelsesværdige Faktum, at denne Forandring er gjort saa pietetsfuld, at det er vanskeligt af skelne gammelt fra nyt. Døren, Paneler og Væglister — alt er lavet nøje efter det gamle uden at skæve til, hvad der for Tiden var moderne. Det maa dog utvivlsomt ses som Udtryk for den daværende Ejers Krav. At det ikke er gammelt Inventar fra et andet Rum er bevisligt derigennem, at der er smaa Afvigelser mellem de oprindelige Profiler og de efterlavede. (Se Fig. 48).

I det følgende skal ganske kort opregnes de Forandringer (af bygningshistorisk Interesse), der blev foretaget under Ombygningerne i 1909-10 og 1943-45.

1909-10. Façaden blev rensat for Oliemaling, og Murværk og Sandsten (Kridtsten) repareret. Paa 1' Sal nedtog man Bindingsværk-skillerummet mellem Forstuen og det mørke Værelse, og der blev afskilt en Lofttrappe ved Gavlen mod Nr. 28. De oprindelige Vin-

Fig. 46. Facaden mod Strandgade i 1909.

duer, der aabnede ud til Gangen mellem Sidebygningerne, blev muret til og et langt, lavt Vindu udhugget i Stedet for. Herudover blev Rummet forsynet med Ovenlys. Alt gammelt Snedkerarbejde med Undtagelse af Dørene forsvandt ved denne Lejlighed, og det malede Renæssanceloft blev afleveret til Nationalmuseet. Mel-

lem Salen og Gangen blev anbragt en Dør, idet man byggede en lille skraa Gang ind i Sidehuset. Rummene i det nordøstre Sidehus blev forandrede, og det meste af det barokke Inventar forsvandt. Bl. a. blev ogsaa den store Skorsten nedrevet.

1943-45. Denne Ombygning og Restaurering har i meget høj Grad været præget af Pietetsfølelse for de fine gamle Interiører; de er gjort nænsomt i Stand med Anvendelse af de bedste Materialer; men der er ikke forandret noget i deres Struktur eller Stemning. I Stueetagen er Rokokostuen, der i en Aarrække har været delt i to, atter blevet ét Rum. I Loftets Midte er nu opsat en Afstøbning af en Rokokorosét fra et andet Hus. De smaa Rum bag Rokokostuen er slaaet sammen til én Forstue. Den lille Trappe (simpel Rokoko), der førte op til de to Portrum, er fjernet, og der er hugget en ny Dør gennem Muren ind til Sidehuset. Det oprindelige dekorerede Loft er lagt frit i Forstuen. De lave Rum over Porten er nedlagt, idet man har givet Porten sin oprindelige Højde. I det sydvestre Gadeværelse er det malede Renæssanceloft fritlagt og man har forsøgt at gendigte en Renæssancestemning ved at anbringe kurvehanksbuede Nicher omkring de senere Vindueshuller. (Herved er de indvendige Spor af de oprindelige brede Vinduesnicher, blevet tilintetgjort.) Den oprindelige Kamin, der blev fremdraget i 1943, er bygget helt om til en moderne Kamin, idet man har anvendt den gamle Kaminhammer igen. De faa Rester, der var, af gamle Paneler er fjernet. Der var ikke meget ved dette Rum før Ombygningen, saa der er — ud over den gamle Kamins Ombygning — ikke Grund til at beklage de Forandringer, der er sket. I Gaardværelset er manglende Vægpaneler suppleret med gamle Paneler fra andre Rum.

I Salen er der opsat en firpasformet Ramme omkring Loftrelieffet efter tydelige Spor; ogsaa det manglende Gesimsprofil ude langs Væggene er opsat i 1944. I alle Rummene — med Undtagelse af Salen — er der lagt nye Parketgulve. I Vægfelterne er Lærredet fjernet og erstattet med Puds inden for Listerne.

Trappen er rettet op, og Skillerummet mellem Trappen og Gangen paa 1' Sal, der dannede en uskøn Afslutning paa Trapperummet, er

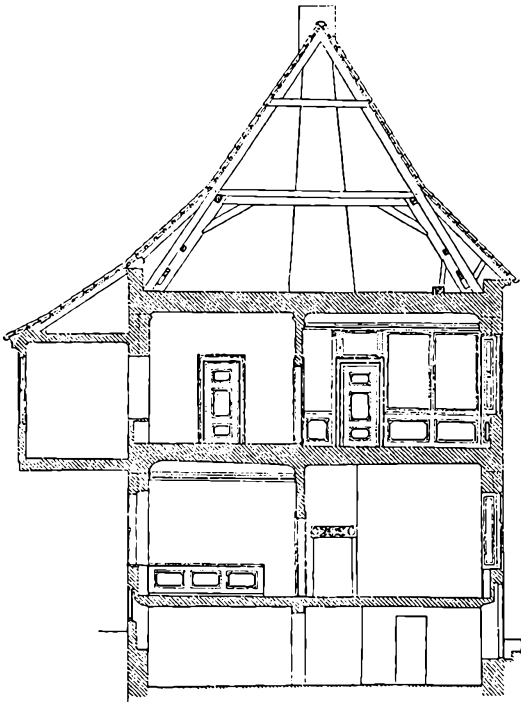

Fig. 47. Snit i Stenhuset umiddelbart før Ombygningen i 1943-45.
Opmaaling. Maal 1 : 200. (Bemærk Kaminen.)

fjernet. Desværre er samtidig de klassicistiske Døre erstattet af moderne glatte Døre. Gangen mellem Sidebygningerne er forlænget et Stykke ind i det nordøstre Sidehus. Bindingsværkstilperne, der overalt var af Fyr, er her udskiftet med Egestolper. Begge Sidehusene, hvor der ikke var nogen Helheder tilbage er helt moderniseret.

Façaden mod Strandgade er sat virkelig nænsomt og samtidig forsvarligt i Stand. De store Kældervinduer til venstre for Porten er gjort væsentlig mindre; den valgte Størrelse har dog kun æstetik Begrundelse.

Ombygningen og Restaureringen i 1943-45 blev ledet af Arkitekt M. A. A. Harald Hauberg.

Lidt Personalhistorie.

DET er tidligere nævnt, at Mikkel Vibe, der ejede Grunden fra 1622 til sin Død i 1624, næppe naaede at komme igang med at bygge. 19. Juni 1636 faar en Mand ved Navn Jens Povlsen Skøde paa knap Halvdelen af det Areal, Mikkel Vibe havde ejet. Vi ved ikke, hvad Jens Povlsen var, og det er Skade, for efter Kaminhammeren med hans og Hustruens Initialer og Aarstallet 1636 at dømme, er der Grund til at tro, at det er ham, der har bygget den vinkelformede Hovedbygning mod Strandgade. Vi har selvfølgelig ingen Sikkerhed for, at Bygningen ikke er ældre end Kaminoverliggeren, — den kunde godt være indsat i et eksisterende Ildsted; men ogsaa andre Forhold taler for, at denne Formodning er rigtig. Bl. a. maa det malede Bjælkeloft i Stueetagen, der utvivlsomt er oprindeligt, efter Dekorationerne at dømme være udført mellem 1630 og 1640.

Hvad der i øvrigt sker med Ejendommen i dette Aarhundrede unddrager sig vor Kendskab. Gennem Pantebrevet fra 1699 ved vi, at Grunden paa dette Tidspunkt er ret stærkt udbygget med et Bryghus, Stalde, Vognport og andre Bygninger. Og det er vel ikke urimeligt at antage, at det er Bryggeren Berent Thommesen, som overtager Gaarden i 1680, der har bygget — eller i alle Tilfælde indrettet — Bryggeriet, da han er den første Brygger, der nævnes som Ejer. Det er ogsaa Berent Thommesen, der i 1689 sælger en Del af Grunden mod Kongensgade (Wildersgade).⁷⁷

I Juni Maaned 1709 overtager Bryggeren Niels Sørensen Ejendommen, og han gaar næsten omgaaende igang med at indrette Porten i Stenhuset. (I Følge Slutstenen med Niels Sørensens og Hustruens Forbogstaver og Aarstallet 1710.) Niels Sørensen synes i det hele taget at have været en foretagsom Mand. I Løbet af sin lange Ejertid lod han det sydvestre Sidehus opføre med Trappe og lukket Svalegang over til den gamle Sidebygning. I det ny Sidehus indrettes bl. a. et Køkken med aaben Skorsten, og da man ikke samtidig nedlægger det gamle Køkken i det nordøstre Sidehus, ser det ud som om, man har tænkt sig, at der skulde bo to Husstande. I Mandtalslisterne

figurerer dog stadig kun et Navn, foruden en Lejer i Kælderen. Det skal i denne Forbindelse omtales, at der ligesaa langt tilbage, man kan følge Ejendommens Beboere, nævnes Lejefolk i Kælderen.⁷⁸ I 1743 synes der endog at være to Kælderlejligheder. Det er muligvis ogsaa Niels Sørensen, der — maaske samtidig med den store Ombygning — lader foretage den gennemgribende Modernisering af Rummenes Udstyr.

Efter Niels Sørensens Død i 1741 optræder Enken som Ejer; men allerede i 1743 overtager Sønnen Peter Nielsen Trye Ejendommen. I 1755 maa Peter Nielsen imidlertid anmode Retten om at tage hans Bo under Behandling, da han paa Grund af indgaaede Forpligtelser overfor sin Broder Niels Nielsen ikke kan betale enhver sit.⁷⁸ Nogle Dage senere begærer Moderen Opbud, da hun frygter for, at hun har indladt sig i for store Cautionsforpligtelser overfor Sønnen Peter Nielsen.⁷⁹ Ydermere er i Følge kongelig Befaling af 26. April samme Aar nedsat en Kommission til Undersøgelse af Gældsforholdet mellem Peter Nielsen Trie og nogle Jøder.⁸⁰ Saa helt godt saa det ikke ud for Familien. Om Peter Nielsen Trie skal det nævnes, at han var én af de 8 „Directeurer for Det firedobbelte Kjærlighedsselskab.“⁸¹

Den 21. Juni 1756 faar Købmanden Nicolai Hoffgaard Skøde paa Gaarden. Han var Overkøbmand ved Islandske Compagnie; men havde i 1755 faaet Borgerskab som Brygger og kunde saaledes føre Bryggeriet videre. Ved Hoffgaards Død i 1763 overtager Enken Gaarden, og hun lejer nu den øverste Etage ud til agtværdige Borgere. I Mandtalslisterne fra 1764 staar saaledes: „paa Sahlen Oberst Köhler. I Kjælderen Anders Andersen Øltappers Enke“. I 1769 er det en Kriegs Raad de Place, der har lejet den øverste Etage i Madam Hoffgaards Hus.

Den 11. Januar 1773 erhverver Bryggeren Andreas Riegels Thestrup den gamle Ejendom. Han havde faaet sit Borgerskab i November 1772.⁸² Allerede i 1782 efterfølges han af Assessor i Hof- og Statsretten Ole Thestrup. Ogsaa han havde kort forinden faaet Borgerskab som Brygger.⁸³ Den nydelige Rokokostue, der maa være indrettet mellem 1752 og 1775-80,⁸⁴ kan saaledes skyldes baade Familien

Hoffgaard og den første af Thestrupperne. Det samme gælder Forlængelsen af det sydvestre Sidehus, som i Følge de skriftlige Kilder maa være bygget mellem 1755 og 1788. Dette Byggearbejde kan selvfølgelig ogsaa godt skyldes Assessoren.

Bryggeren Johan David Vogel faar Skøde paa Ejendommen 23. Juni 1788. I 1797 faar Vogel Borgerskab som „Grosshandlere“ (Grosserer),⁸⁵ og 1805 frasiger han sig Bryggerirettighederne til Gaarden.⁸⁶ Det var jo gyldne Aar for Handelen, og Vogel har aabenbart set, at det var mere indbringende at være Handelsmand end at være Brygger. Han har uden Tvivl handlet paa Vestindien, for i Mandtalslisterne fra 1800 staar, at han har 6 Kaptajner boende (samt en Øltapper i Kælderen), og i 1807 bor der „to vestindiske Captajner“ hos ham. Den klassicistiske Ombygning af Husets Ydre og Indre skyldes utvivlsomt Vogel og er formodentlig foretaget kort efter Aarhundredskiftet. Den overdaadige Anvendelse af Mahogany til Trappe, Gulv og Døre er et tydeligt Vidnesbyrd om, at han tjente gode Penge, og det underbygger ogsaa vor Formodning om hans vestindiske Handelsforbindelser. Vogel bygger ogsaa Mansardpakhuset⁸⁷ (se Fig. 12). I 1812 tilbagekøber han den Del af Grunden, der var solgt fra af Thommesen i 1689, og Bindingsværkshuset, der stod paa Grunden, blev omgaaende revet ned.⁸⁸ Det blev dog ikke ved at være gode Dage for Handelen, Krigen mod England 1807-14 og Statsbankerotten i 1813 ruinerede en Mængde Mennesker. Hvordan det er gaaet Vogel ved vi ikke ganske; i 1819 overtages Ejendommen af Exam. juris Peter Jensen, der faar Borgerskab som Brygger i 1820; saa i alle Tilfælde fra dette Aar er Bryggeriet igang igen. Trods Salget bliver Vogel boende i Huset vistnok til 1828, saa helt til Rotterne har han næppe været.

Fra 1828 ejes Gaarden af Krigscancelli Secretair Sletting; han beboer den dog ikke selv,⁸⁹ saa han har formodentlig bortlejet saavel Strandgadehusets Lejligheder som Bryggeriet. I 1829 bygger Sletting det nydelige grundmurede Empirehus mod Wildersgade med selvstændige Lejligheder i Kælder, Stue og paa 1' Sal.⁹⁰ Det er muligvis ogsaa Sletting, der lader Strandgadehusets Renæssancegavl nedrive og Façaden oliemale, hvorved den langsomme Forvandling fra Re-

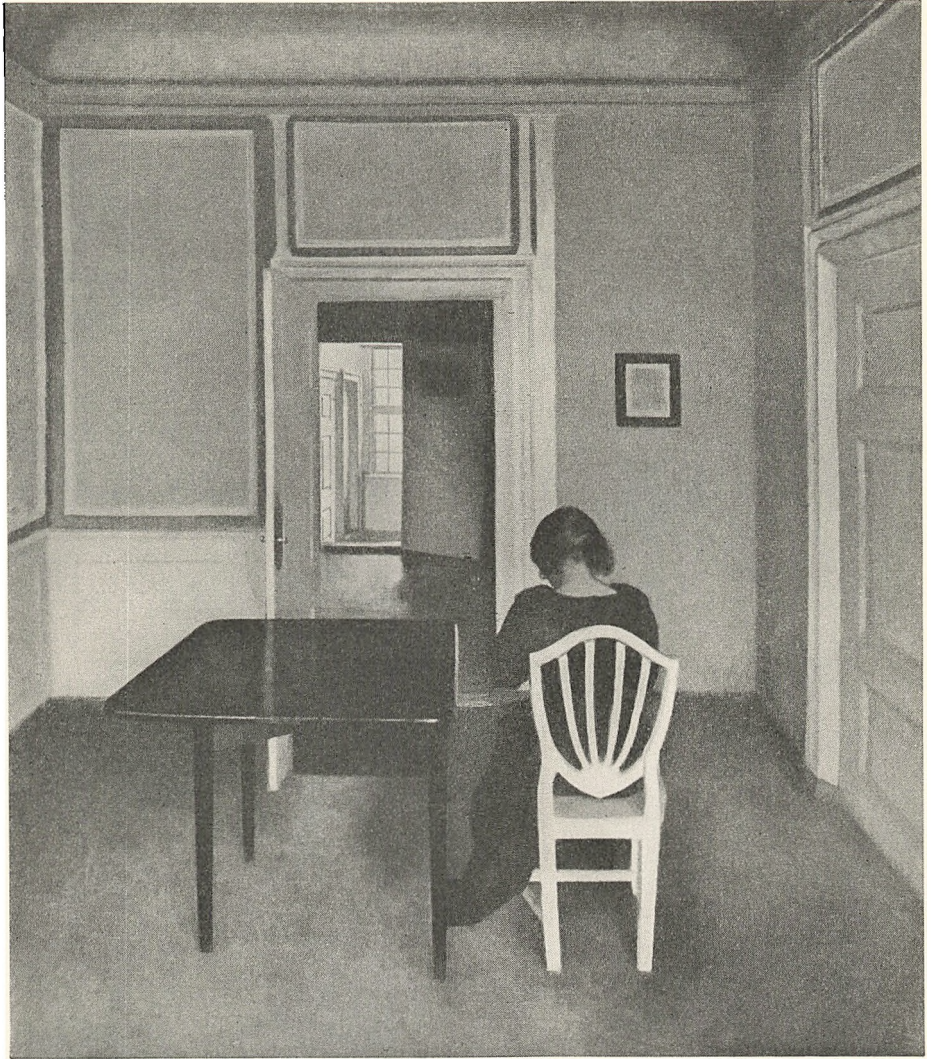

Fig. 48. »Aabne Døre«. Malet af Vilhelm Hammershøj 1900. Fra det midterste Gadeværelse paa 1. Sal ser man gennem den mørke Forstue ud i Gangen paa Stenhusets Gaardside.

næssance til københavnsk Empire blev fuldbyrdet (se Fig. 46). — Med Hermann Allesøe kommer der igen en Brygger som Ejer af Gaarden (1846); men ved hans Død i 1881 nedlægges Bryggeriet endeligt — 200 Aar efter den første Brygger Berent Thommesens

Overtagelse af Ejendommen. I den Tid Handelsfuldmægtig T. H. L. Allesøe og Frøknerne C. og A. Allesøe havde Gaarden, lod de Bryggeriet henligge urørt — vel sagtens af Pietetsfølelse over for Faderen —, og Bygningerne forfaldt mere og mere, saa de til sidst maatte stives af paa Kryds og tværs for ikke at falde helt sammen. (Se Fig. 13).

Da Vognmand Mortensen i 1909 overtog Ejendommen maatte man rive de gamle Bygninger ned; kun den trefløjede Hovedbygning mod Strandgade, Vogels Pakhus og den grundmurede Bygning mod Wildersgade blev staaende.

Til Slut skal det nævnes, at Maleren Vilhelm Hammershøj boede paa 1' Sal i Strandgadehuset fra 1899 til 1909. I en Række meget smukke Billeder fra disse Aar er de fine gamle Interiører og deres særegne Stemning blevet foreviget paa en enestaaende Maade (se Fig. 34, 40 og 48).

Ogsaa Maleren P. S. Krøyer havde Tilknytning til Strandgade 30, hvor han henlevede sin Barndom og første Ungdom hos en Moster og hendes Mand. Bortset fra et Par tidlige Smaabilleder har Opholdet i Strandgade vist ikke haft Indflydelse paa Krøyers Kunst.

Ejerliste.

7. 1. 1622-1624 Borgmesteren Mikkel Vibe.
19. 6. 1636-1642 Jens Povlsen.
1659-1677 Raadmand Peter Lydersen Lützen.
1680 Brygger Berent Thommesen (Bernhardt Thomsen).
7. 6. 1703? Brændevinsbrænder Peter Lorentz.
8. 6. 1707? Handelsmændene Vilhelm Blanchenheim og Nicolay Vroe.
10. 6. 1709-1741 Brygger Niels Sørensen (Tryge).
Niels Sørensens Enke Karen Stephansdatter.
30. 7. 1743-10.10.1755 Brygger Peter Nielsen Trye.
21. 6. 1756 Købmand og Brygger Nicolai Hoffgaard.
1763-1772 Nicolai Hoffgaards Enke (Madam Hoffgaard)
11. 1. 1773 Brygger Andreas Riegels Thestrup.
24. 6. 1782 Assessor og Brygger Ole Thestrup.
23. 6. 1788 Brygger (og senere Grosserer) Johan David Vogel.
10. 11. 1819 Peter Jensen exam. juris. (senere Brygger).
22. 8. 1828 Krigscancelli Secretair Sletting.
1837 Det kongelige Vaisenhus.
1846 Brygger Hermann Allesøe.
1881 Handelsfuldmægtig T. H. L. Allesøe og Frøknerne
C. og A. Allesøe.
1909 Vognmand H. Mortensen.
De forenede Vognmandsforretninger.
1942 Arkitekt Harald Hauberg.
1943 Grosserer Henry L. W. Jensen.

Noter.

1. Uddrag af Christian d. 4' Brev af 4. Juli 1618 om Skattepaalæg for at skaffe Penge til Grundlæggelsen af Christianshavn. Kjøbenhavns Diplomatarium 5' Bind Side 30.
2. Om Christianhavn se Vilh. Lorenzen: Christian d. 4' Byanlæg Side 83 ff. Her findes bl. a. det første Projekt gengivet.
3. I samme Afhandling findes ogsaa Planen fra ca. 1636.
4. Uddrag af Skødeformular. F. Eks. Claus Solls Skøde af 18. Marts 1623. Kbh. Dipl. 2' Bind Side 724.
5. Uddrag af Christian d. 4' Brev af 5. April 1619 om forskellige Friheder for dem, der bygger paa Christianshavn. Kbh. Dipl. 1' Bind Side 593.
6. Se Note 5.
7. Tilsyneladende er der i den første Aarrække kun givet Skøder paa Storgrunde, medens der fra Tiden omkring 1640 findes en Del Skøder for Grunde, hvis Størrelse er helt ned til en Tiendedel af de oprindelige Storgrunde.
8. Uddrag af Skødeformular. Se Note 4.
9. Paa et Kobberstik af Allard fra ca. 1628 i Det kongelige Bibliotek ses Bryggerne som lange Tanger ud i Vandet med Bolværker yderst ude, ved hvilke Skibene ligger fortøjet. Stikket er bl. a. gengivet i H. C. Bering Liisberg: København i gamle Dage.
10. I Christian Elling: Danske Borgerhuse findes en Skraaprojektion, der viser denne Grunds Bebyggelse.
11. Københavns Bytings Oblikationsprotokol 1697-98, Side 1530 ff. Landsarkivet.
12. Niels Sørensens Skøde af 18. Juni 1709, Skødeprotokollen 1708-09, Landsarkivet.
13. Peter Nielsen Tryes Skøde af 5. August 1743, Skødeprotokollen 1742-43. Landsarkivet.

14. Københavns Brandforsikring. Police Nr. 2997. Landsarkivet.
15. Paa denne Opmaaling, der findes i „Den generale Opmaalingsbog med Grundtaxtens Beregning for Christianshavns Kvarter“ 1755, (Stadsarkivet), staar, at den er maalt 8. Juni 1709; men efter Ejernavnene paa Nabogrundene at dømme maa Planen med Hensyn til Bygningernes Størrelse og Placering vise Forholdene omkring 1743.
16. Johan David Vogels Skøde af 23. Juni 1788. Skøde- og Panteprotokollen. Landsarkivet.
17. Københavns Brandforsikring. Police Nr. 2997. Landsarkivet.
18. Der fandtes ikke ringeste Spor af et vandret Sandstensbaand i Højde med Underkanten af 1' Stokværks oprindelige Vinduer, ligesom Kældervinduerne og den udvendige Kældernedgang, der vides at have været der, var helt forsvundet ved Udhugningen af senere Tiders større Vinduer. Paa Rekonstruktionstegningen er disse Dele tillige med den udvendige Stentrappe ren Digt.
19. Af den oprindelige Dørs indvendige Stik er bevaret et Par Sten, der muliggør en omtrentlig Placering af den ene Dørfals.
20. Gesimsbaandenes Profiler er overalt hugget bort, saa Baandenes Flader nu ligger i Plan med Murværket. I Nr. 32 er bevaret et Stykke af det øverste Gesimsbaand under Gavlkvisten ud mod Strandgade; det har et ret stærkt fremspringende Profil foroven, en bred Flade i Plan med Murværket og et mindre Profil forneden. Da Enkelthedernes Udformning i de to Huse synes at være ens, kan man vist gaa ud fra, at ogsaa Gesimsbaandene i Nr. 30 har haft denne Form.
21. I Gadesidens Murværk er anvendt en flammert Sten. Nogle Sten er ret rødlig, medens andre nærmest er gule; der synes ikke at være Forskel i Farven paa Kopper (Bindere) og Løbere, — hvad der ellers var almindeligt paa den Tid, — ligesom der heller ikke er Tale om vekslende røde og gule Skifter. Stenstørrelsen er nærmest den normale.
22. Af de oprindelige Vinduer var intet bevaret udover Aftrykket af en lodret Planke i en af Gaardsidens Vinduesfalse. Dette Aftryk viste, at man har muret Falsene op mod en svær Trækarm; der — hvis den har gaaet helt frem til Murens Yderside — maa have haft en Dybde paa 23 cm. Umiddelbart indenfor Karmen begyndte Smigen ind mod Rummet.
23. Medens Spærene i øvrigt er i ét Stykke fra Kip til Tagfod, er de udfor den tidligere Gavlkvist samlet over Aasen. Der har sikkert ikke været Spær mellem Aas og Tagfod paa dette Sted, da Kvisten eksisterede.
24. Se Note 15.
25. Se Note 17.
26. Ind mod Portrummet kunde lige over det senere Portstik konstateres tre halve

Sten af Dørens Stik; ogsaa Falsens hvidtede Flade tegnede sig tydeligt. Det kunde i øvrigt se ud som om Dørfalsen indgaar i den senere Portfals, hvilket tyder paa, at Døren har haft en retvinklet Dobbeltfals, maaske som Anslag for en indadgaaende Dørføj,

27. De kurvehanksbuede Vinduesstik, det kalkede Murværk med den oprindelige Fugning samt Gesimsen kan stadig ses paa Loftet over den senere paabyggede Gang mellem Sidebygningerne. Det ene af de underste Vinduers Stik er synligt i Gaardsidens Murværk, medens det andet kom frem, da Pudsen under Ombygningen blev hugget ned i Trapperummet. Af det sidstnævnte Vindue kom ogsaa Underkanten frem, saa Vindueshullets Højde kunde fastslaaes; denne svarede forøvrigt til Gadesidens Vinduer. Gaardsidens Stenstørrelse er $25 \times 12 \times 6,5-7$ cm, 10 Skifter paa 101 cm.
28. Over den hvide Kalk med den sorte Kvaderfugning kunde iagttages et gult Kalklag med hvide Kvaderfuger.
29. Drageren kom frem i Stueetagen under Ombygningen. Den var samlet med Remmen i det længdegaaende Skillerum over den midterste Stolpe i Gennemgangens sydvestre Væg. Baade i Drager og Rem — der forøvrigt har ganske samme Dimensioner —, var der Taphuller efter Skraabaand ned til Stolpen.
30. Drageren har været samlet over en Stolpe i Tværskillerummet. Den er senere forsvundet; men den bærende Stolpe i Tværskillerummet stod endnu paa Plads. Den var Dragerens Højde kortere end de øvrige Stolper, og den havde Taphuller efter Skraabaand op til Drageren.
31. Om Bagsidens Stolper har været gennemgaaende fra Fodrem til øverste Rem (Højstolper) eller om de har været delt ved Rømmene ved Bjælkelaget over 1' Stokværk kunde desværre ikke konstateres.
32. Af denne Trappe var intet som helst bevaret.
33. Murværket var meget stærkt forvansket paa det Sted, hvor denne Dør formodentlig har siddet; det var derfor ikke muligt at bestemme dens Størrelse og nøjagtige Placering.
34. Dørene fra Gennemgangen til Stueetagens Rum ses stadig i Skillerummenes Bindingsværk. I Dørfagene mangler de nederste Løsholter; til Gengæld er her Dørholter.
35. Ved en Prøveudhugning i Sidehusets Murværk i Stueetagen helt op til Stenhuset fremkom en Stump af den oprindelige Bindingsværksydervæg. Herved blev det muligt at bestemme hvormeget 2' Stokværk har sprunget frem foran 1' Stokværk. Det der kom til Syne, var Hjørnestolpen og et højtsiddende Løsholt eller Dørholt, samt en lille Stolpe umiddelbart op til Hjørnestolpen gaaende fra Løsholtet og nedefter. Det tyder meget stærkt paa, at der har været en Dør paa dette Sted, der maa have ført ud til Reposen paa den ud-

vendige Trappe ned til Gaarden. Der var i øvrigt intet bevaret af denne Trappe.

36. Der var ingen Steder Brud i Bjælkelaget mellem 1' og 2' Stokværk, der kunde tydes som et Trappehul. Ganske vist var der en Udveksling af Bjælkerne i Gennemgangen ca. 110 cm fra Gaardmurens Inderside. Det er ikke umuligt, at denne Udveksling var oprindelig, i alle Tilfælde var den meget gammel. (Paa en af Bjælkerne Sider var en meget primitiv Rankedekoration, der havde udpræget Renæssancekarakter.) Efter Haandværkernes Udsagn har der ogsaa været en Udlapning i Bjælkelaget over 2' Stokværk nogenlunde over Udvekslingen i 1' Stokværk. Om denne Udlapning kun var i Gulvbrædderne, eller om det var en virkelig Udveksling, har det ikke været mig muligt at faa oplyst. Det er imidlertid ret usandsynligt, at disse Forhold skulde hidrøre fra en Trappe; for det første fordi der ikke er Plads til en Trappe paa dette Sted, og for det andet fordi en eventuel Trappe ganske vilde have spærret Gennemgangen i Stueetagen og Døren fra Svalegangen til Forstuen paa 1' Sal.
37. Der var Mærker efter denne Bom i Hanebjælkelaget.
38. Pantebrev 30. Oktober 1699. Københavns Bytings Obligationsprotokol 1697-99. Landsarkivet.
39. Denne Dør kom frem under Ombygningen 1943-45 fuldstændig bevaret med Stik og Fugning. Den eksisterer stadigvæk kapslet inde bag Indfatninger og Paneler og i stærkt forhugget Tilstand.
40. Der var Løsholt-taphuller i alle Stolperne i Tværskillerummet, saa der oprindelig ikke kan have været nogen Dør. Naar der om Svalegangen siges, at den har haft en Længde i det mindste svarende til fem Fag, er det ud fra den Betragtning, at Døren fra Svalegangen til det sydøstlige Rum kan have siddet i Faget umiddelbart op til Tværskillerummet. Maaske er det mere naturligt at tænke sig, at Svalegangen har haft samme Længde som Huset.
41. Der var ingen Spor i Kalken paa Stenhusets Gaardside efter Skraastivere under Svalegangen. Spor efter den udkragede Bjælke kunde af gode Grunde ikke iagttages, da det senere Bjælkelag dækkede alt i denne Højde.
42. Svære Planker har ligget paa tværs af Gangen fra Væg til Væg. Af disse Planker, der ved Portens Indretning var blevet hugget væk, fremkom Stumperne under Ombygningen siddende under det nordøstre Skillerums Fodrem. Dette Plankegulv har sikkert dannet Underlag for Fliser af en eller anden Art. Der kunde intet konstateres om Væggens oprindelige Behandling; Stenene i Tavlerne er dog saa uensartede, at det er utænkeligt, at de skulde have staaet ubehandlede. Hvidtekalk i den oprindelige Dørs indre Fals tyder imidlertid paa, at Væggene har været hvidtede. Se Note 26.
43. Disse Aabninger, der sikkert blev muret til ved Portens Indretning i 1710,

- ses endnu tydeligt. De lodrette Lysninger, der har været let smigede, staar som gennemgaaende Fuger fra Undersiden af Murremmen under Bjælkerne og ca. 65 cm nedefter. Lysningerne har været kalkede.
44. Vinduesnicjerne fremkom overalt i Huset under Ombygningen. De murede Spejl, der laa i Plan med Murens Yderside, er en Sten tykke og maa have hvilet direkte paa Vinduernes vandrette Overkarm.
 45. Bjælkelag og Gulv var fjernet før jeg fik Lejlighed til at se dem. Bjælkerne maa efter Huller i Muren at dømmes have ligget ualmindelig tæt (25-30 cm mellem de enkelte Bjælker).
 46. Der var paa dette Tidspunkt gaaet over 100 Aar siden Husets Opførelse, saa det er maaske tvivlsomt, at det er det oprindelige Gulv, der omtales.
 47. Det eneste der maaske kunde give et Fingerpeg, var et ret stort Stik, der paa dette Sted kun kan forklares som en Aflastningsbue, der igen maa forudsætte, at Murværket har været svækket af en eller anden Murgennembrydning. Og det kan paa dette Sted lige ud for den store Køkkenskorsten næppe have været andet end en Kamin.
 48. Før 1944 laa Skorstenshammeren 157 cm over Gulvet; da Kappen de første 24 cm over Hammerens Overkant var uden forbandt med Vangerne, er det muligt, at den paa et eller andet Tidspunkt er blevet sænket dette Stykke, — maaske fordi Røgen har haft Tilbøjelighed til at trække ud i Stuen. Den frie Vange var meget brokket og ommuret, kun den øverste Del ud for Kappen og et smalt Stykke op til Husets Gavlmur syntes at være intakt.
 49. Der synes ogsaa at have været et ældre Farvelag under denne Dekoration.
 50. Selve Brystningsmuren var revet ned; men de overhuggede Sten og Hvidtekalken, der dannede en indgaaende Kant, viste hvor den havde været. Det er muligt, at denne svære Brystning har skullet „skjule“ det øverste af en Kældernedgang.
 51. De senere Lofter blev ikke nedtaget i denne Etage, derfor er vor Viden om Forholdene her ret begrænsede.
 52. Der sad endnu Lærredstraade paa en Del af Sømmene.
 53. Fællesskorstenen fra Køkkenildsted og de to Kaminer i Stenhuset synes over øverste Bjælkelag at have staaet paa Stenhusets Mur; den har dog paa Grund af sin Størrelse gaaet væsentlig udenfor dennes Flugt.
 54. Sliddet paa Fliserne viste en Del om Brugen af Rummet. Det var bl. a. bemærkelsesværdigt, at Fliserne slet ikke var slidt udfor Døren indtil Salen. Denne Dør skulde — efter Bindingsværket at dømmes være oprindelig. Her kan dog meget let foreligge en Fejlagttagelse, da det meste af Bindingsværket var dækket.
 55. Det er nu ophængt under Loftet i Konserveringanstalten.

56. De svære sorte Striber tværs henover Loftet er de Jernbjælker, hvori Loftet er oplagt paa Museet. Loftets Bund er hvid. Dobbeltrosens Blade er skiftevis røde, graa og grønne. Bladkransen er mørkegrøn med røde Rosetter. De frie Blomster har røde Hoveder (Tulipaner) og olivengrønne Blade. Hjørneornamenterne er blaagaa med røde Kanter. Ornamenterne midt paa Siderne er gulgraa med mørkegrønne Kanter.
57. I alle Tilfælde har Døren til Stuen nord for Porten og til Gadeværelset syd for Porten været i Brug efter Portens Indretning. I den sidste sad Dørkarmen endnu, indtil den blev fjernet ved Ombygningen. I Faget lige ved Siden af Døren til den store Stue sad en lille firkantet Karm, sikkert en Lem eller et Vindue, hvorfra man har kunnet holde Udkig med, hvem der gik gennem Porten. Muligvis stammer denne Lem allerede fra Tiden før Portens Indretning. Karmen var malet karmosinrød.
- 57 a. I Dag er Kælder og Stueetage grundmuret. Oprindeligt har kun den meget højtliggende Kælder været af Grundmur, og Stueetagens Bindingsværk har ligget ca. 40 cm tilbage for 1' Salens.
58. I den sydlige Bindingsværksvæg i Porten kunde det ses, at der har siddet en lav Dør over øverste Løsholt. Denne Dør maa være ældre end den senbarokke Modernisering af Interiørerne, da det pudsede Loft i Gaardværelset gik ned foran Dørhullet. Muligvis stammer denne Dør ikke fra en Overgang over Porten, men fra en Opgang til et eventuelt Portkammer.
59. Desværre lykkedes det mig ikke at faa disse Dekorationer fotograferede, ligesom mine Optegnelser herom er meget mangelfulde.
60. Sammenføjningerne fra Knækkene anes endnu trods Malingen. Se Opmaalingen Side 84.
61. Se Note 14.
62. Den firpasformede Ramme omkring Relieffet er opsat i 1944 efter Mærker i Loftet. Ogsaa Profillisten ude langs Væggene er opsat ved denne Lejlighed.
63. Skifte- og Panteprotokollen. Landsarkivet.
64. Ifølge Brandtaxation fra 1752, Se Note 14.
65. Selve Forstuen laa nærmest Porten. Fra denne var der en Dør til Rokokostuen og en Dør til Sidehuset samt en lille Trappe til de to Kamre, der var bygget ind i Portrummet oppe under dettes Loft. Der synes bag Forstuen at have været i alle Tilfælde to smaa Kamre, der har været bælgmørke.
66. Ifølge Brandtaxation fra 1829. Police Nr. 2997. Landsarkivet.
67. Paa nogle meget skitsemæssige Opmaalinger fra 1910 ses Skorstenen (der vistnok blev nedrevet dette Aar) i Stueetagen og paa 1' Sal som en stor firkantet Blok, medens den i Kælderen er et vældigt aabent Ildsted med murede Vanger. Af det oprindelige Ildsted saas ved Ombygningen i Stenhusets Mur

- en én Sten dyb og ca. 1 m bred Niche, hvis Bagside i en Højde af ca. 2,5 m over Gulvet — efter en lang Trækning — naar frem til Murfladen.
68. Tilbygningen ses den Dag i Dag tydeligt i Bindingsværket. Paa 1' Sal stod indtil Ombygningen den gamle Bindingsværksgavl.
 69. Disse indvendige Vinduesskodder er nu atter i Brug i Rokokostuen.
 70. Desværre er de velproportionerede og kraftigt profilerede, indvendige Døre i Trapperummet gaaet tabt ved den sidste Ombygning.
 71. Taxation fra 1829: „ — derover et Skur, hvilende paa Consoller, alt af Bornholmer Sten.“ Se Note 17.
 72. Indtil 1943 var der to lave Portkamre bygget ind under Loftet i Portrummet. De fik Lys fra de ovale Vinduer til Gade og til Gaard. Da Portkamrene blev fjernet kom Portens oprindelige Loftbeklædning til Syne; det var en Pane-lering med store Fyldinger gaaende fra Væg til Væg. Træværket var rød-malet. Formodentlig har Væggene haft en lignende Pane-lering.
 73. Se Note 17.
 74. Gavlkvisten nævnes ikke i en Taxation fra 1846.
 75. Taxationsforretning af 10. August 1846. Københavns Brandforsikring. Landsarkivet.
 76. Protokoller over Grundtaxt Matricul for København og Christianshavn 1689.
 77. I Pantebrevet fra 1699 nævnes: „ — og udi Kælderen, som lejes bort, en Jern Bilægger.“
 78. Seddelregister over borgerlige Skifter i Stadsarkivet.
 79. Se Note 78.
 80. Se Note 78.
 81. Borgerskabsprotokollerne i Stadsarkivet.
 82. Se Note 81.
 83. Se Note 81.
 84. 1752: Brandtaxation ifølge hvilken det oprindelige Rum endnu eksisterer. 1775-80: Rokokostuen kan næppe være yngre, efter Stilen at dømme.
 85. Se Note 81.
 86. Panteprotokol fra Christianshavns Kvarter. Landsarkivet.
 87. Omtales som Vogels Pakhus 1821.
 88. Vurderingsforretninger over Ejendomme, som er udgaaet af Matriklen. Landsarkivet.
 89. Vejviseren.
 90. Taxation til Brandkassen 10. August 1829. Police Nr. 4796. Landsarkivet.

Billedfortegnelse.

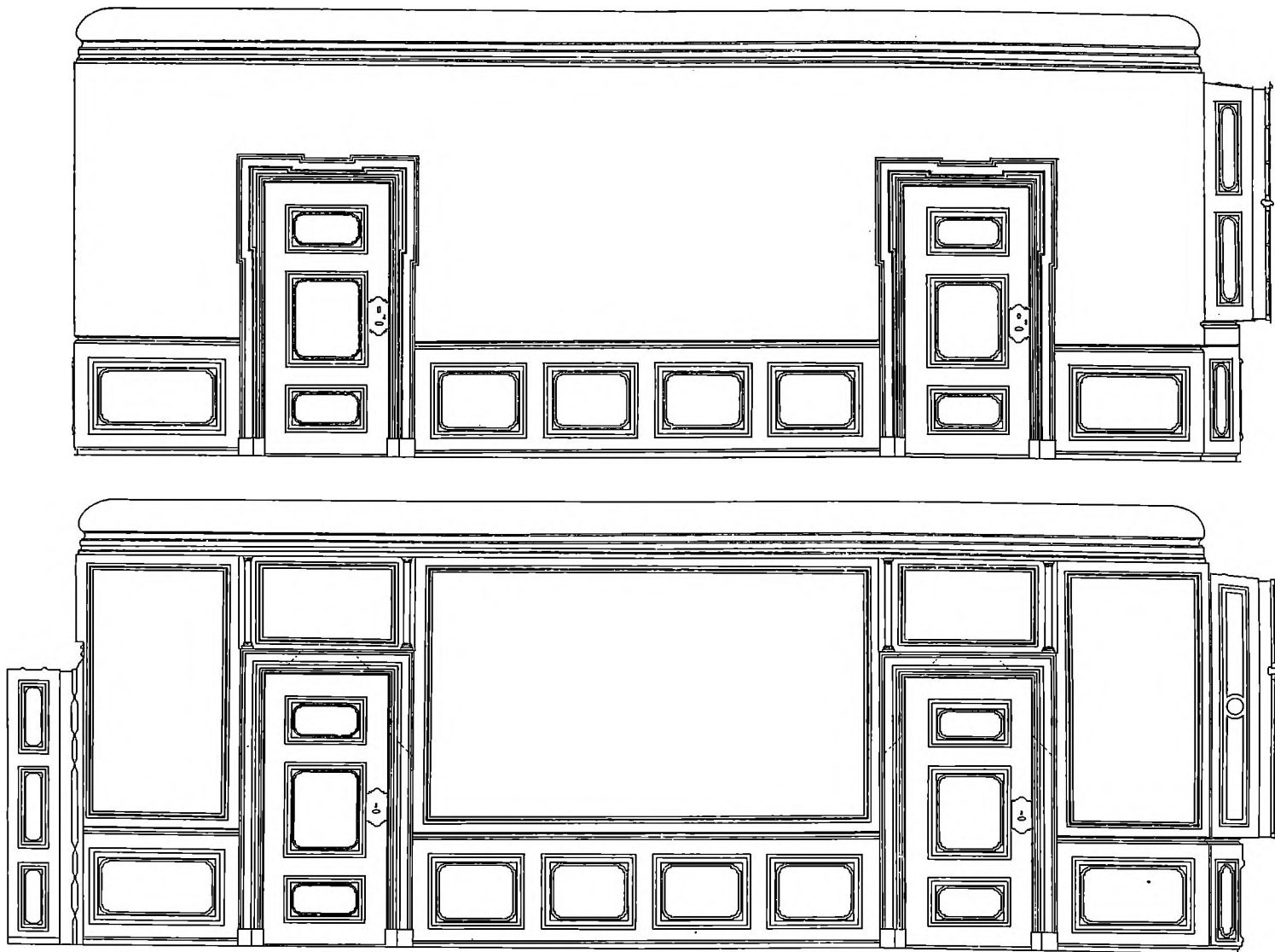
1. Det kongelige Bibliotek.
2. Gengivet efter Reproduktion i Før og Nu, Bind 1, Hæfte 5.
3. Kortet findes i Stadsarkivet. Reproduceret efter Fotografi af Fotograf Mogens Falk.
4. Vignet tegnet af Forfatteren efter Renæssanceloftet i Stueetagen.
5. Tegnet af Forfatteren og Egon Nissen.
6. Opmaaling i Kunstakademiets Samling af Arkitekturtegninger.
8. Tegnet efter Stadskonduktørens Kort fra 1918.
- 10, 11, 14. Tegnet af Forfatteren og Egon Nissen.
12. Ukendt Tegner. Tegningen i Grosserer Henry L. W. Jensens Eje.
13. Tegnet af A. G. Johansen 1899. Tegningen i Grosserer Henry L. W. Jensens Eje.
16. Tegnet af Forfatteren og Harald Skaustrup.
17. Tegnet af Forfatteren og Ester Andersen.
18. Tegnet af Egon Nissen.
- 19, 20. I/S Foto-Service fot. for Københavns Bymuseum.
- 21, 22 og 23. Tegnet af Forfatteren og Lise Sonne Nielsen.
- 24, 25. Tegnet af Forfatteren.
- 26, 27, 28, 29, 30, 31. I/S Foto-Service fot. for Københavns Bymuseum.
32. Hans Stiesdal fot.
33. Efter Fotografi i Nationalmuseets Arkiv.
34. Efter Fotografi i Statens kunsthistoriske Fotografisamling.
35. Tegnet af Forfatteren.
36. I/S Foto-Service fot. for Københavns Bymuseum.
37. Tegnet af Forfatteren.
- 38, 39. I/S Foto-Service fot. for Københavns Bymuseum.
40. Efter Fotografi i Statens kunsthistoriske Fotografisamling.
- 41, 43. Efter Opmaaling af K. Allerup udført som Elevarbejde paa Kunstakademiets Bygningskole.
42. Opmaaling af Forfatteren, tegnet af Ester Andersen.
44. I/S Foto-Service fot. for Københavns Bymuseum.
- 45, 46. Efter Fotografi i Nationalmuseet.
47. Opmaalt og tegnet af Lise Sonne Nielsen.
48. Efter Fotografi i Statens kunsthistoriske Fotografisamling.
- 49, 50. Farvelagte Opmaalinger af Lisa Engqvist. Clichéer Bernh. Middelboe's Reproduktionsanstalt.
- 51a. Opmaaling af Bent Erhard Petersen og Knud Asger Jensen udført som Elevarbejde paa Kunstakademiets Bygningskole. Tegnet af Lise Sonne Nielsen.
- 51b. Tegnet paa Grundlag af Opmaalingen (51a) af Ester Andersen.
52. Opmaaling af Lise Sonne Nielsen og Ole Wennerberg. Tegnet af Lise Sonne Nielsen.

Udsnit af det oprindelige Dagligstueloft i r' Stokværk.
Farvelagt Opmaaling. Maal 1 : 10.

Kalkmalet Vægdekoration i Gadeværrelset syd for Porten. (1710).
Farvelagt Opmaaling. Maal 1 : 25.

A. Salens Langvæg som den maa have været omkring 1750. B. Efter den klassicistiske Forandring. Opmaaling 1944. Maal 1 : 50.

STRANDGADE 30 er sat med lille Cicero Caslon Antikva fra Haas'sche Schriftgiesserei og trykt i Nordlundes Bogtrykkeri, København. Klichéerne er fremstillet i F. Hendriksens Reproduktions Atelier, Klichéerne til Farveplancherne i Bernh. Middelboes Reproduktionsanstalt. Papiret er Specialtryk fra De forenede Papirfabrikker A/S. Bogbinderarbejdet er udført af Kgl. Hofbogbinder Carl Petersens Enke. Bogen er trykt i 1000 Eksemplarer, hvoraf 100 er nummereret, og 400 kommer i Handelen gennem V. Thaning & Appels Forlag.